

# ITÄSUOMALAINEN ELÄMÄ TILASTOJEN VALOSSA



# Itäsuomalainen elämä tilastojen valossa

1 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA JA TARPEITA.....	2
1.1 ISO-alueen väestö .....	4
1.2 Muuttoliike ja maakuntien sisäisen väestörakenteen erilaistuminen .....	7
2 KUINKA HYVIN ALUEELLA VOIDAAN?.....	9
2.1 Hyvinvointi käsitteenä ja arviointikohteena .....	9
2.2 ISO-alue hyvinvointivertailussa.....	11
2.2.1 Taloudellinen huoltosuhde keskiarvoa korkeampi .....	12
2.2.2 Työttömyys uuteen nousuun .....	13
2.2.3 Pienituloisia paljon, tulonsiirtojen merkitys suuri .....	15
2.2.4 Terveys ja sairastaminen .....	16
2.2.5 Päihdeongelmat ja -palvelut.....	17
2.2.6 Lasten ja lapsiperheiden köyhyys .....	19
2.2.7 Vanhustenhuolto .....	23
2.2.8 Vammaispalvelut .....	25

# ITÄSUOMALAINEN ELÄMÄ TILASTOJEN VALOSSA

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja

## 1 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA JA TARPEITA

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO toimii neljän maakunnan alueella: Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Kainuussa. Kolme ensiksi mainittua maakuntaa sijaitsee Itä-Suomen läänin alueella. Kainuu puolestaan kuuluu Oulun lääniiin.

### Etelä-Savo

ISON toimialueen eteläisin maakunta on *Etelä-Savo*. Maakunnassa on kolme seutukuntaa: Mikkelin, Pieksämäen ja Savonlinnan seutukunnat. Kuntia maakunnassa on tällä hetkellä 17, joista suurin on maakunnan ja koko Itä-Suomen läänin pääkaupunki Mikkelin. ([www.kunnat.net](http://www.kunnat.net).) Asukkaita Etelä-Savossa on noin 156 600 (Etelä-Savon maakuntaliitto, [www.easavo.fi](http://www.easavo.fi)). Kesäkaudella maakunnan ulkopuolelta saapuvat lomailijat ja vapaa-ajan asukkaat lisäävät maakunnan väkilukua lähes kolmanneksella. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 3).

Etelä-Savon maakunta sijaitsee aivan Järvi-Suomen sydämessä ja maakunnan pinta-alasta neljännes on vettä. Suomen suurin järvi, Saimaa, kuuluu pääosin Etelä-Savoon. ([www.esavo.fi](http://www.esavo.fi).) Metsävarat turvaavat maakunnalle keskeisen aseman metsäteollisuuden raaka-ainealueena sekä puutuoteteollisuuden vahvana maakuntana. Pietarin sijainti suhteellisen lähellä Etelä-Savoa voi avata tulevaisuudessa mahdollisuuksia muiden muassa taloudelliseen yhteistyöhön. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 3.)

Etelä-Savolle ominaista on maakunnan asuttaminen harvaan mutta tasaisesti. Aluerakenne on hajanainen; maakunta rakentuu kolmen kaupunkikeskuksen ja maaseututaajamien varaan. Elinkeinorakenne on Suomen alkutuotantovaltais. Tulevaisuuden tavoitteena on olla kansallisesti ja kansainvälisesti verkostoitunut, osaamiseen, innovaatioihin ja teknologian kehittämiseen sitoutunut maakunta, jonka aluerakenteesta kumpuavat haasteet voitetaan, mm. palveluiden varmistaminen maakunnan kaikille asukkaille on tärkeää. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 3, 11-14.)

### Kainuu

Asukasluvultaan pienin, mutta samalla pinta-alaltaan suurin alueen maakunnista on Oulun läänissä sijaitseva *Kainuu*. Maakunnassa on kaksi seutukuntaa: Kajaanin ja Kehys-Kainuun seutukunnat. Kuntia Kainuussa on yhdeksän. (Kuntatiedon keskus [kunnat.net](http://kunnat.net), SOTKANet.) Maakunnan keskus on Kajaanin kaupunki. Pienin Kainuun ja koko ISON toimialueen kunnista on Ristijärvi, jossa asukkaita on noin 1600. Kainuussa oli asukkaita 2008 lopussa 83 000 ([www.kainuu.fi](http://www.kainuu.fi)). Kainuussa on ollut vuoden 2005 alusta lähtien meneillään hallintokokeilu, joka jatkuu vuoden 2012 loppuun saakka. Kokeilussa ovat mukana Vaalaa lukuun ottamatta kaikki kunnat. ([www.kainuu.fi](http://www.kainuu.fi).)

Kainuun erityispiirteisiin muuhun maahan verrattuna kuuluvat mm. metsämaan laajuus, väljä asutus, sekä alkutuotantopohjainen elinkeinorakenne. Kainuun maaseutu kattaa yli 95 % Kainuun maa-alasta. Maakunnan valtteja ovat puhdas ja turvallinen luonto ja elinympäristö, jotka tarjoavat mahdollisuuden rauhalliseen ja luonnonläheiseen asumiseen. Kainuun maaseutu tuottaa edelleen merkittävät määrät perusraaka-aineita elintarvike- ja metsäteollisuudelle sekä tarjoaa puitteet elämys- ja luontomatkailulle. (Kainuun maakuntasuunnitelma 2025, 14, 21, 46.)

Kainuun väestönkehitys on ollut laskevaa, ja erityisesti maaseutuväestön määrä on laskenut kovaa vauhtia. Muuttotappio on kuitenkin hidastunut kolmasosaan 2000- luvun vaihteen tappiollisimmista vuosista. Kainuu pyrkii aktiivisesti hidastamaan maakunnan taantumista sekä hillitsemään väkiluvun laskua. Maakunta haluaa tulevaisuudessa profiloitua innovaatioille sijaa antavana kehittäjänä sekä vahvan osaamisen maakuntana. (Kainuun maakuntasuunnitelma 2025, 13, 16, 19-21.)

### **Pohjois-Karjala**

Vuoden 2009 alussa Pohjois-Karjalan maakunnassa on yhteensä 14 kuntaa. Maakunta jakaantuu kolmeen seutukuntaan: Joensuun seutu, Pielisen Karjala ja Keski-Karjala. Asukkaita on yhteensä reilut 166 000 (SOTKANet).

Maakunnan keskus ja kehityksen veturi on Joensuu, jossa asuu noin 72 400 asukasta. Eno ja Pyhäselkä ja Joensuu yhdistyivät vuoden 2009 alusta lähtien ([www.joensuu.fi](http://www.joensuu.fi)). Joensuun seutuun kuuluu nykyään kuusi kuntaa.

Pohjois-Karjala on alueena kaksijakoinen: Joensuu ja sen kaupunkiseutu ovat valtakunnallisestikin tarkasteltuna olleet kasvuvireessä, mutta maakunnan useita muita alueita leimaa vastakkainen kehitys. Talouden taantuma ja kasvava työttömyys lisäävät väestön hyvinvointieroja. Erityisesti Pielisen Karjalassa ja Keski-Karjalassa ikärakenteen vinoutuminen ja työikäisen väestön poismuutto vaikeuttaa kuntien taloustilannetta. (Pohjois-Karjalan hyvinvointiohjelma 2015, 19-20.)

Pohjois-Karjala on rajamaakunta, mikä on luonut alueelle omaleimaisen historian ja kulttuurin. Ominaispiirteitä ovat väljä asutus ja pitkät matkat, luonnon puhtaus ja monipuolisuus sekä luonnonresurssien hyödyntäminen osana maakunnan kehitystä. Kaupungeista Joensuu profiloituu myös tieteellisen tutkimuksen, korkean koulutuksen ja osaamisen nykyaikaiseksi kaupungiksi.

Rajan läheisyys on luonut luontevat lähtökohdat Venäjä-osaamiselle ja -yhteistyölle sekä luonut maakunnan tavoitteeksi suvaitsevaisen ja rikkaan kulttuuriympäristön. (Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2007-2010, 13, 16.) Pohjois-Karjalan maakunnassa osana väestö- ja kulttuurista kehitystä on huomionarvoista myös Venäjältä saatava muuttovoitto (Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2003-2006).

### **Pohjois-Savo**

Väkiluvultaan suurin ISOn toiminta-alueen maakunnista on *Pohjois-Savo*, jossa on 2008 lopussa noin 248 000 ([www.pohjois-savo.fi](http://www.pohjois-savo.fi)). Pohjois-Savossa on viisi seutukuntaa: Koillis-Savon, Kuopion, Sisä-Savon, Varkauden ja Ylä-Savon seutukunnat. Kuntia Pohjois-Savossa on nykyisin 23, joista Pohjois-

Savon ja samalla koko ISO-alueen suurin kunta ja kaupunki on Kuopio. Asukkaita Kuopiossa on noin 91 000. (SOTKANet, www.kuopio.fi.) Karttula liittyy Kuopioon vuoden 2011 alusta.

Nilsia, Siilinjärvi ja Maaninka järjestävät vuoden 2010 alusta alkaen sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä. Siiliset-mallissa Siilinjärvi tuottaa isäntäkuntana palvelut koko alueelle. Tilaja-tuottaja – asetelma toimii yhteistyön ohjausjärjestelmänä. Ylä-Savossa Iisalmi, Kiuruvesi, Vieremä ja Sonkajärvi hoitavat vastaavasti sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä SoTe-kuntayhtymän kautta 1.1.2010 alkaen. Siiliset-mallissa päivähoito on mukana ja Ylä-Savon sote-kuntayhtymässä se jää peruskuntiin. Pohjois-Savossa on myös suunniteltu perusterveydenhuollon liikelaitoksen (Kysteri) perustamista yhdeksän kunnan ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kesken. Liikelaitos hoitaisi perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimesta ainoastaan vanhusten laitoshoidon.

Pohjois-Savon maakunnan vahvuusalueisiin kuuluvat luonnonympäristön ja luonnonvarojen rikkaus yhdistettynä korkeatasoiseen osaamiseen ja huippututkimukseen. (Pohjois-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 10.) Samalla kun Pohjois-Savossa voidaan nauttia luonnonläheisyydestä, pyrkii maakunta turvaamaan myös osaamisen, korkean koulutuksen ja yritysten toimintaympäristöjen mahdollisuudet. (Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030, 13-14, 39.)

Pohjois-Savon maakunnan veturin ja kasvukeskuksen muodostaa Kuopion kaupunki lähiseutuineen. Kuopion seudun kilpailukyvyyn ylläpitäminen ja vahvistaminen on tärkeää koko maakunnan kehityksen kannalta. Pohjois-Savon väestö keskittyy selkeästi Kuopion seudulle. On arvioitu, että tulevaisuudessa Pohjois-Savon kunnista Kuopio pystyy suhteellisen hyvin säilyttämään asemansa, kuten myös Varkaus ja Iisalmi. Sen sijaan pienemmillä kunnilla on väestön vähetessä ja vanhetessa haastavat ajat edessä. (Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030, 18, 30, 33.)

### 1.1 ISO-alueen väestö

ISO-alueen alhaista väestötiheyttä kuvaa se, että koko alueella asukkaita oli vuoden 2008 lopussa noin 653 600, noin 12 prosenttia koko Suomen väestöstä (SOTKANet, Tilastokeskus www.stat.fi). Maantieteellisesti Itä-Suomen alue kattaa noin neljäsosan koko Suomen pinta-alasta. Harva asutus ja pitkät etäisyydet ovat haaste alueen palvelurakenteen uudistamiselle ja ylipäänsä sosiaali- ja terveysalan palveluiden tuottamiselle. Syrjäisillä, harvaan asutuilla reuna-alueilla palveluiden tuottaminen on useimmiten kalliimpaa kuin tiheimmin asutuilla seuduilla (Kainulainen & Rintala 2003, 31-32). Lisäksi toiminnan haastavuutta lisää vaikeus löytää pätevää ja tehtäväänsä riittävän pitkäaikaisesti sitoutunutta henkilökuntaa.

**Taulukko 1. Väestön määrän toteutuneet ja arvioidut muutokset ISO- maakunnissa**

Maakunta	1990	2000	2007	Ennuste 2020	Ennuste 2040
Etelä-Savo	174237	165725	157862	151981	144626 (-8%)
Kainuu	96957	89777	83779	77756	73527 (-12%)
Pohjois-Karjala	176836	171609	166744	162593	155636 (-7%)
Pohjois-Savo	258633	253759	248872	243834	234669 (-6%)

Laajalla Itä-Suomen alueella on luonnollisesti selkeitä sisäisiä kehitys- ja hyvinvointieroja. Silti maakuntia voisi kuvata joiltakin osin, kuten toimialarakenteeltaan ja kehitysedellytyksiltään, varsin yhteneväisiksi. (Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2003-2006, 10). Kaikissa maakunnissa on esimerkiksi suhteellisen vahva maakuntakeskus ja vastaavasti heikommin menestyneitä reuna-alueita. Käytännössä tämä tulee esiin niin, että (hyvinvointi-)erot ovat usein suurempia lähinnä maakuntien sisällä kuin niiden välillä. Elinkeinorakenteen osalta yhteistä on puolestaan maa- ja metsätalouden korkea osuus valtakunnalliseen keskiarvoon verrattuna ([www.kunnat.net](http://www.kunnat.net)).

Selkeästi ISO-maakuntia yhdistävä piirre on väestönkehitys: kaikkien **maakuntien väestö** on viime vuosien aikana vähentynyt ja vähentymisen on ennustettu jatkuvan (ks. taulukko 1.). Eniten väestökadosta on kärsinyt ja tulee arvioiden mukaan myös jatkossa kärsimään Kainuu. Kun Kainuun aikaisempi väestöennuste näytti synkeästi maakunnan väestön vähenevän jopa lähes neljänneksellä aikavälillä 2005-2040, uudempi väestöennuste luo uskoa parempaan. Vaikka väestön ennustetaan vähenevän hieman yli 10 000 hengellä vuoteen 2040 mennessä, tämän hetken ennusteen mukaan väestö vähenisi noin kahdeksasosan vuoteen 2040 mennessä. Vähiten väestöään on laskettu menettävän Pohjois-Savon. Myöskään Pohjois-Karjala ja Etelä-Savo eivät ole kaukana Pohjois-Savon suhteellisista osuuksista väestömäärän vähenemisessä.

Maakuntien **keskuskaupunkien väestömäärän** vertailussa tulee huomioida kuntaliitosten vaikutus asukaslukuun. 2000- luvulla Mikkeli on vähitellen menettänyt asukkaitaan, mutta kuntaliitos Haukivuoren kanssa nosti kunnan väkilukua yli kahdella tuhannella hengellä ([www.mikkeli.fi](http://www.mikkeli.fi), SOTKANet). Kajaani on Mikkelin tavoin menettänyt viime vuosina asukkaitaan, mutta kuntaliitos Vuolijoen kanssa näkyy parin tuhannen hengen lisäyksenä kaupungin väkiluvussa ([www.kajaani.fi](http://www.kajaani.fi), SOTKANet). Joensuu puolestaan on Kuopion tavoin kasvattanut väkilukuaan kaiken aikaa ja molemmissa kunnissa vuoden 2005 alussa tapahtuneet kuntaliitokset nostivat kaupunkien väestömäärää entisestään. Joensuussa väkiluku kasvoi Kiihtelysvaaran ja Tuupovaaran liittyessä Joensuun kaupunkiin samalla kertaa viidellä tuhannella hengellä, Kuopion ja Vehmersalmen kuntaliitos kasvatti Kuopion väkilukua parilla tuhannella asukkaalla. ([www.joensuu.fi](http://www.joensuu.fi), [www.kuopio.fi](http://www.kuopio.fi), SOTKANet).

**Taulukko 2. Väestön määrän muutokset ISO:n toimialueen maakuntien keskuksissa**

Kaupunki	1990	2000	2007	Ennuste 2020	Ennuste 2040
Mikkeli	48108	49205	48720	48778	47584
Kajaani	39577	38912	38089	36830	35720
Joensuu	52962	56717	57677	58160	57134
Kuopio	82943	88796	91320	92276	91630

Tarkasteltaessa väestökehitystä pidemmällä aikavälillä, kaikkien maakuntien keskusten on laskettu menettävän väestöään, kuten **Taulukko 2** osoittaa (SOTKANet). On syytä kuitenkin huomioida, että jo varmistuneet kuntaliitokset muuttavat keskusten väestömäärää tulevaisuudessa.

Suurimpia häviäjiä, väestömäärällä mitattuna, näyttävät olevan jatkossakin pienet, syrjäiset kunnat. Eniten väestöään suhteutettuna kunnan väkilukuun aikavälillä 2007–2040 menettävät ennusteen mukaan Valtimon, Lieksan, Tervon, Kuhmon ja Puolangan kunnat. ISO-alueella on myös useita muita kuntia, jotka ennusteen mukaan menettävät jopa yli neljäsosan väestöstään vuoteen 2040 mennessä.

Vaikka suurin osa ISO- alueen kunnista menettää väestöön, löytyy jokaisesta ISO- maakunnasta kuntia, joiden väestömäärä tarkasteluvälillä kasvaa. Tällaisia ovat Etelä-Savossa sijaitseva Pertunmaa, Kainuussa sijaitseva Sotkamo, Pohjois-Karjalan kunnista Kontiolahti, Liperi ja Pyhäselkä (Joensuu) sekä Pohjois-Savossa Karttula, Kuopio ja Siilinjärvi. Tyypillisimmin nämä ovat maakuntakeskusten liepeillä sijaitsevia kuntia (esim. Kontiolahti, jonka väestö ennusteen mukaan kasvaa jopa neljäsosalla nykyisestä). Lisäksi ISO-maakuntien kunnista useat, melko pienehkötkin kunnat onnistuvat pitämään väestön vähenemisen lähes nollassa, menettäen vain prosentin tai pari väestöstään tarkastelujaksona. (SOTKANet.)

**Taulukko 3. Arvioitu väestörakenne maakunnittain vuonna 2007 ja vuonna 2020**

Maakunta	0-15- vuotiaat, % väestöstä		16-64- vuotiaat, % väestöstä		65 v. täyttäneet, % väestöstä	
	2007	2020	2007	2020	2007	2020
Etelä-Savo	15,7	14,6	62,4	54,5	21,9	30,9
Kainuu	16,8	15,9	63,1	55,2	20,1	28,9
Pohjois-Karjala	16,8	16,2	64,4	56,8	18,8	27,0
Pohjois-Savo	17,3	16,6	64,1	57,1	18,6	26,3
Koko maa	18,1	17,6	65,3	59,4	16,5	23,0

© Stakes, Indikaattoripankki SOTKANet 2005–2008

Kaikissa ISOn toiminta-alueen maakunnissa lasten (0-15 vuotta) ja työikäisten suhteellinen osuus koko väestöstä on hieman alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin. Vastaavasti eläkeikäisten (yli 65-vuotiaiden) osuus on korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. (SOTKANet.) Samaa näyttää vuoden 2020 ennuste: lasten ja työikäisten määrä pysyy maan keskiarvoa alhaisempana, mutta eläkeikäisiä on suurimmillaan lähes kolmasosa enemmän kuin koko maassa keskimäärin.

Tulevina vuosina väestörakenne tulee painottumaan entistä vahvemmin ikääntyneisiin niin Suomessa keskimäärin kuin ISOn toimialueen maakunnissakin (ks. **Taulukko 3.**). ISO-maakunnista erityisen runsaasti eläkeikäisiä tulee olemaan Etelä-Savossa ja Kainuussa. Mikäli ennusteet pitävät paikkansa, vuonna 2020 näissä maakunnissa on jokaista alle 16-vuotiasta lasta kohden kaksi eläkeikäistä. Vastaavasti työikäisten osuus tulee vähenemään. (SOTKANet.fi.) Väestörakenteen muutoksella on monenlaisia seurauksia. Selkeimpiä vaikutuksia ovat ikääntyneiden palveluiden kysynnän kasvu ja työvoiman tarjonnan supistuminen, mistä voi jatkossakin seurata vaikeuksia pätevien ja riittävän pysyvien työntekijöiden rekrytoinnissa.

Ennakointien mukaan työikäisen väestön määrä vähenee useimmissa maakunnissa, eniten Itä-Suomessa. Suuret poistumat työvoimasta vähentävät työvoimaresursseja, mutta toisaalta jo lähitulevaisuudessa avautuu uusia työpaikkoja useimmissa ammattiryhmissä. Alueiden kehityksen kannalta suuri kysymys on, kuinka työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat. (Kainuun maakuntasuunnitelma 2025.)

### ***1.2 Muuttoliike ja maakuntien sisäisen väestörakenteen erilaistuminen***

Se, että muuttoliike tyhjentää syrjäisiä maakuntia, ei ole uutta. Muuttoliikettä ei tapahdu kuitenkaan vain maakuntien välillä, vaan myös seutujen ja työssäkäyntialueiden sisällä. Tällainen muuttoliike vaikuttaa merkittäväällä tavalla seutujen sisäiseen erilaistumiseen. Toisaalta tämä toimii myös toisin päin: juuri seutujen sisäinen erilaistuminen toimii muuttoliikettä vauhdittavana tekijänä.

Maakuntien välillä ja sisällä on merkittäviä väestörakenteellisia eroja. Yleisesti ottaen maakuntien reuna-alueiden kunnissa väestö on suhteellisen iäkästä. Vastaavasti maakuntien keskuksissa ja varsinkin eräissä niiden lähikunnissa väestörakenne painottuu suhteellisen nuoriin ikäluokkiin. Työikäisten (16-64-vuotiaiden osuus) väestöstä on Kuopiossa ja Joensuussa maan keskiarvon yläpuolella, Kajaanissa ja Mikkelissä työikäisten osuus on vain hieman alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin. (SOTKANet.)

Maakuntien sisäinen erilaistuminen näkyy siten, että eniten väestö on vähentynyt maakuntien reuna-alueilla, minkä taustalla on suuriin ikäluokkiin ja ikääntyneisiin painottunut väestörakenne sekä muuttotappio. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan maakunnan kehitykselle on ominaista kaksijakoisuus: Joensuun seutu on vahvassa kasvuvireessä niin väestön kuin työpaikkamäärän mittareilla mitattuna, mutta haasteeksi muodostuu kuinka maakunnan muut alueet onnistuvat paremmin hyötymään maakuntakeskuksen kasvusta. Keski-Karjalan ja Pielisen Karjalan seutukunnat, kuin myös Joensuun seutukunnan reuna-alueet jäävät selvästi jälkeen maakunnan keskuksen kasvusta. Väestön ja työpaikkojen määrä alueilla on selvästi laskenut. (Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma 2007-2010, 13.)

Sama uhkakuva on olemassa myös Pohjois-Savossa. Asutuksen pelätään harvenevan liikaa erityisesti syrjäisillä maaseutualueilla. Kuopio on maakunnan kehityksen veturi, mutta samalla olisi varmistettava Kuopion seudun myönteisen kehityksen heijastuminen koko maakuntaan. (Pohjois-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 10.) Asutus kuitenkin keskittyy yhä suuremmissa määrin Kuopion seudulle ja vähenee maakunnan reuna-alueilta. (Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030, 32.)

Etelä-Savon haasteena on hajanainen ja pirstaleinen aluerakenne. Väestö asuu suhteellisen tasaisesti, mutta harvasti ympäri maakuntaa, mikä asettaa suuria haasteita mm. palveluiden saatavuudelle. Etelä-Savon oman erikoispiirteen muodostaakin juuri tämä väestön osittainen hajaantuminen vesistöjen läheisyyteen ja taajamaseutujen lähiympäristöön, erityisesti kesäkaudella. Kuitenkin myös Etelä-Savossa väestö vähenee ensinnä juuri syrjäisimmiltä alueilta, ja maaseutu tyhjenee nopeimmin. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010, 3, 18, 34.)

Myös Kainuun maakunnassa yleismaailmallinen kehitystrendi jatkuu: Väestö ja työpaikat keskittyvät yhä suuremmissa määrin kuntakeskuksiin sekä Kajaaniin. Tästä kertoo mm. työllisten määrän kasvaminen Kajaanin seutukunnassa noin sadalla vuosittain, kun taas Kehys-Kainuussa työllisten määrä on vähentynyt saman verran. (Kainuun maakuntaohjelma 2006-2010, 10-11.)

Kuten väestörakenteen, myös muuttoliikkeen osalta maakuntien sisäiset erot ovat usein maakuntien välisiä eroja suurempia. Tarkasteltaessa muuttotappioita seutukuntakohtaisesti havaitaan, että suhteellisesti eniten vuonna 2007 muuttotappiosta kärsivät syrjäiset seudut, kärjessä Pielisen Karjala ja Kehys-Kainuu. Kunnista eniten väestöään väkilukuun suhteutettuna menettivät Puolanka ja Rautavaara. Lukumääräisesti väestö väheni eniten Savonlinnassa ja Lieksassa. Ainoat alueen muuttovoitolliset seutukunnat olivat Joensuun ja Kuopion seutukunnat. Sen sijaan muuttovoitollisia kuntia oli useita. Väkilukuun suhteutettuna eniten muuttovoittoa vuonna 2007 sai Kontiolahti. (SOTKANet.)

Suomen sisäistä muuttoliikettä tutkineen Timo Aron (2006, 23) mukaan seutujen sisäinen muutto heikentää usein keskusten asemaa. Nuoret, työssäkäyvät ja varakkaat ihmiset hakeutuvat asumaan ns. kauluskuntiin, keskusten läheisyyteen, mutta kuitenkin niiden ulkopuolelle. Tällä tavoin he haluavat maksimoida asuinmukavuuden ja -väljyyden. Kontiolahti ja Siilinjärvi ovat esimerkkejä tällaisista kunnista. Samaan aikaan kaupunkeihin kerääntyy työttömiä, opiskelijoita ja maahanmuuttajia, mikä on nähty siis keskuksien asemaa heikentävänä ilmiönä. Toisaalta eräiden tutkimusten mukaan muuttajat tavoittavat kantaväestön tulotason jo noin kahdessa vuodessa (ks. Volk 2005).

Useiden tutkimusten mukaan näyttää siltä, että hyvinvointi eriytyy alueellisesti. Myös Kainulaisen ym. (2001) tutkimuksen mukaan eniten hyvinvointia kasautuu kaupunkien läheiselle maaseudulle, jossa korkeaan elintasoon yhdistyy vähäinen psykososiaalisten ongelmien määrä. Sen sijaan kaupungeissa ja harvaan asutulla, syrjäisemmällä maaseudulla hyvinvointia on vähemmän. Kaupungeissa kärsitään etenkin psykososiaalisista ongelmista. Maaseutualueilla ja varsinkin harvaan asutulla maaseudulla kärsitään molemmista: sekä heikommasta elintasosta että psykososiaalisista ongelmista. Karvosen ja Rintalan (2005, 15) tutkimuksessa *peräti 97 % kunnista, jotka luokiteltiin huonon elintason kunniksi, olivat maaseutumaisia*. Kainulaisen ja kumppaneiden (2001) tutkimustulokset näyttävät siis pitävän paikkansa myös tuoreempien tutkimusten mukaan (ks. myös Siltaniemi ym. 2008, Kansalaisbarometri 2009).

Automaattisesti kaupunkien läheiselläkään maaseudulla ei voida hyvin. Karvosen ja Rintalan (2005) mukaan hyvinvointieroja ei ole vain maaseudun ja kaupungin, vaan myös maaseudun ja maaseudun välillä. Osa kaupunkien läheisyydessä sijaitsevista maaseutukunnista on päässyt nauttimaan sekä kaupunkikuntien korkeasta elintasosta että vähäisestä psykososiaalisten ongelmien ja turvattomuuden määrästä. Toisaalta eräät maaseutumaiset kunnat, vaikka ne kaupunkien liepeillä sijaitsisivatkin, kärsivät sekä keskimääräistä heikommasta elintasosta että syvenevistä psykososiaalisista ongelmista.

ISO-alue on valtaosin varsin maaseutumaista aluetta, mikä voi selittää sitä, että useat hyvinvointia kuvaavat mittarit eivät anna varsinkaan syrjäisistä, harvaan asutuista ISO-kunnista erityisen mairittelevaa kuvaa (ks. Siltaniemi ym. 2008). Vastaavasti monet hyvinvointia kuvaavat mittarit, kuten taloudellinen huoltosuhde ja työttömyysaste, osoittavat, että parhaiten voidaan keskusten naapurikunnissa. Kouluesimerkkejä tällaisista kunnista ovat Siilinjärvi ja Kontiolahti. Hyvinvointia ei kuitenkaan kasaudu kaikkiin keskusten lähikuntiin, ainoastaan hyvin harvoihin.

Yhteenvetona voi todeta, että ISO:n toiminta-alueen kaikkien maakuntien väestömäärä on viime vuosina vähentynyt muuttoliikkeen myötä. Myönteistä kuitenkin on, että muuttotappion suuruus näyttää menettäneen ainakin vahvimman teränsä. Kaikissa alueen maakunnissa muuttotappio on ollut viime vuosina vähäisempää kuin vuosituuhannen vaihteessa.

## 2 KUINKA HYVIN ALUEELLA VOIDAAN?

### 2.1 Hyvinvointi käsitteenä ja arviointikohteena

Hyvinvointi-käsitteelle ei ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää - siten se on oikeastaan hyvin tyypillinen yhteiskuntatieteellinen käsite. Yleisesti hyvinvointimääritelmässä on painotettu sekä objektiivisia että henkilökohtaisesti koettuja, subjektiivisia elementtejä. Kolmantena käsitteen ulottuvuutena voidaan erottaa vielä hyvinvoinnin normatiivinen ulottuvuus: se, mikä on yhteiskunnan näkemys hyvinvoinnin elementeistä ja (minimi)tasosta. (Kurkinen 2004, 26-31.)

Pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa on perinteisesti painotettu hyvinvoinnin objektiivista ja resurssipohjaista mittaamista. Tällöin hyvinvoinnin arvioimiseen eivät vaikuta yksilön omat näkemykset hyvinvoinnin tilasta, vaan hyvinvointia mitataan ”objektiivisesti”, arvioimalla yksilön käytössä olevien, hyvinvointia tuottavien resurssien määrää. Hyvinvointia on määritelty mm. tulonjaon, asumistason ja terveyden kautta. (Kurkinen 2004, 26-31.)

Maailmanlaajuisesti tyypillisin tapa kuvata objektiivista hyvinvointia on asukasta kohden laskettu bruttokansantuote. Mittarin suosiota selittää bruttokansantuotteen korreloiminen hyvin monien keskeisten hyvinvointia kuvaavien ilmiöiden kanssa. Selkeästi taloudelliseen hyvinvointiin painottuvan näkökulman ohella hyvinvoinnille on kehitetty myös muita, hyvinvointia mahdollisimman kattavasti kuvaavia mittareita. Yksi tunnetuimmista on YK:n kehitysjärjestö UDNP:n inhimillisen kehityksen mittari. Suomessa Stakes on lanseerannut seitsemän eri ulottuvuutta sisältävän hyvinvoinnin mittarin, jonka ulottuvuudet ovat työllisyys, toimeentulo, koulutus, terveys, asuminen, rikollisuus ja sosiaaliset ongelmat. Nykyisin hyvinvointi-indikaattoreita kerätään erityisesti poliittisten toimenpiteiden seurantaan varten. Tällöin ne painottuvat - ehkä liiaksikin - palveluiden käyttäjämäärien tarkasteluun. (Volk 2005, 79-80.)

Subjektiivisessa hyvinvointiulottuvuudessa on kyse yksilön omasta näkemyksestä siitä, voiko hän hyvin vai (hyvin) huonosti. Kokeeko yksilö, että hänen tarpeensa ovat tulleet tyydytetyiksi? (Kurkinen 2004, 31.) Subjektiivisen hyvinvointitarkastelun ongelmana on pidetty muun muassa sitä, että yksilö ei ole aina paras mahdollinen arvioimaan omaa hyvinvointiaan. Yksilö voi olla esimerkiksi sopeutunut suuriinkin hyvinvointipuutteisiin. Toisaalta tilanne voi toimia myös toisin päin ja yksilö liioitellen korostaa omia vaikeuksiaan. (Kauppila 1999, 70-71.)

Hyvinvoinnin mittaamista ja sopivien mittareiden valintaa vaikeuttaa se, ettei ole olemassa yksimielistä näkemystä siitä, miten paljon ja millaisia tarpeita yksilön tulisi voida tyydyttää voidakseen hyvin. Useimmissa tarveteorioissa (esim. Maslow, Alderfer, Allardt) on kuitenkin korostettu tarpeiden monitasoisuutta ja sitä, että fysiologisten ja aineellisten tarpeiden tyydyttäminen ei yksinään riitä hyvinvoinnin perustaksi. Hyvinvointi edellyttää myös sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa ja kehittää itseään. (ks. Kauppila 1999, 26-27.)

Toisaalta ei ole suljettu pois hyvinvoinnin olotilaa, vaikka yksilöllä olisikin vajuusta joidenkin hyvinvointiresurssien suhteen. Tämä tulee esiin pohdittaessa hyvinvoinnin vastakohtaa, huono-osaisuutta. Suomessa huono-osaisuuden ulottuvuuksina on pidetty terveydellistä, taloudellista, koulutuksellista ja sosiaalista huono-osaisuutta, (pitkäaikais)työttömyyttä, asunnottomuutta sekä syrjäytymistä vallankäytöstä ja osallisuudesta (Rauhala 1988; 1990; ks. Kauppila 1999, 57). Keskeisenä huono-osaisuuden ja sosiaalisen syrjäytymisen merkkinä on pidetty tilaa, jossa yksilö on

syrytynyt useista normaaliin, hyvään elämään kuuluvista ulottuvuuksista (ks. Kauppila 1999, 58). Se, että yksilö on syrjäytynyt tai syrjäytetty esimerkiksi työelämästä, ei siis tee hänestä vielä huono-osaista, vaan keskeistä on elämäntilanteen kokonaisuus.

Hyvinvoinnin arvioiminen, oli kyse sitten subjektiivisesta, objektiivisesta tai normatiivisesta tarkastelutavasta, on aina suhteellista. Jo hyvinvointia ”objektiivisesti” kuvaavien mittareiden valinta on osin kulttuurisidonnaista. Näkemykset hyvinvointitarpeista muuttuvat myös ajallisesti. Timo Hämäläisen (2006) mukaan näyttää siltä, että nykyisin vauraissa yhteiskunnissa aineellinen, osin itsestään selväksi muodostunut taloudellinen hyväosaisuus ei enää yksinään riitä hyvinvoinnin perustaksi. Koettu hyvinvointi edellyttää yhä selkeämmin tarvehierarkian yläpäässä olevien tarpeiden toteutumista. Näitä ovat esimerkiksi sosiaaliset suhteet, yhteisöllisyys, arvostuksen saamisen tarve ja oman itsensä kehittäminen. Hämäläisen (emt.) mukaan onkin mahdollista, että nykyisin yleisesti käytetyt hyvinvointimittarit ovat osin vanhentuneita. Suomalaisten hyvinvoinnin edelleen kehittäminen vaatisikin uudenlaista subjektiivista hyvinvointitutkimusta sekä muuttuneen tilanteen tunnistavia, uusia hyvinvointi-indikaattoreita.

Käytännössä hyvinvointi-termin moniulotteisuudesta seuraa, että kaikkiin hyvinvointitutkimuksiin ja hyvinvointia kuvaaviin mittareihin tulee suhtautua kriittisesti. Toiseksi on tärkeää erottaa eri hyvinvointinäkemykset toisistaan ja muistaa, että vaikka tietyllä alueella voitaisiin objektiivisten mittareiden mukaan hyvin, yksilö ei välttämättä koe olevansa onnellinen. Hyvä elintaso ja ulkoiset puitteet eivät takaa, mutta eivät myöskään estä subjektiivista onnellisuutta (Volk 2005, 80). Toisaalta ainakin eräiden tutkimusten mukaan yhteys on olemassa: taloudellinen huono-osaisuus ennustaa tyytymättömyyttä myös muilla elämänalueilla (esim. Eronen ym. 2003).

Niemelä (2006) on jäsentänyt inhimillistä toimintaa erityisesti toiminnan teorian näkökulmasta: systemaattisesti olemisena (elämistoimintana), tekemisenä ja omistamisena eli *ulottuvuuksiltaan* aineellisena, sosiaalisena ja henkisenä. Tällöin hyvinvointi voidaan käsitteellistää *tasoittain* hyvänä olona (well-being), hyvänä toimintana ja elämänä (well-doing) sekä hyvänä omistuksena/menestymisenä (well-having/welfare). Jokaisella ulottuvuudella (aineellinen, sosiaalinen, henkinen) ilmenee *erilaatuista* hyvää oloa, hyvää toimintaa ja menestymistä. Lisäksi hyvinvointia voidaan tarkastella *subjektiivisena* well-feeling –ilmiönä. Niemelä korostaa, että jokainen ulottuvuus ja taso ovat omanlaatuisiansa eikä niitä voi ikään kuin summeerata tutkimuksissa yhteen. Toki eri tavoin mitatuilla hyvinvoinnin ilmiöillä voidaan saada kokonaiskuvaa ihmisen hyvästä elämästä, mutta tällöin on pidettävä huoli, että mitataan oikeita asioita (ulottuvuudet ja tasot) ja asioita oikein eli kutakin ominaislaatua erikseen.

Hyvinvointia voi verrata tai suhteuttaa myös turvallisuuteen. Turvallisuuden käsite on itsessään varsin moniulotteinen ja –tasoinen. Se voidaan nähdä niin yhtenä hyvinvointia tuottavana tarpeena kuin näkökulmanakin, jonka kautta voidaan tarkastella läpäisevästi kaikkia inhimillisiä tarpeita (ks. Kauppila 1999, 26-28). Suomalaisten miesvankien turvallisuuskokemuksia tutkinut Tarja Kauppila (1999, 28) näkee turvallisuuden tunteen muodostuvan (riittävästä) hyvinvoinnista ja (riittävästä) varmuudesta hyvinvoinnin jatkuvuudesta inhimillisiin tarpeisiin kytkeytyvillä elämän osa-alueilla. Turvallisuuden tunteen kannalta on siis oleellista, että *yksilö sekä tuntee voivansa hyvin tällä hetkellä että luottaa hyvinvoinnin jatkuvan myös tulevaisuudessa*.

Turvallisuuden tunteeseen liittyvänä olennaisena piirteenä voidaankin pitää juuri sitä, että yksilö uskoo elämän niin sanotusti kantavan myös jatkossa. Tähän puolestaan liittyy läheisesti elämäntilanteen

käsite, jolla voidaan viitata yksilön taitoon selviytyä vaikeissa elämäntilanteissa (Niemelä 1991; ks. Kauppila 1999, 44). Niemelä (1991; Ks. Kauppila 1999, 46) näkee elämäntilanteiden ja turvattomuuden liittyvän toisiinsa niin, että (elämän)hallintakeinojen puute voi aiheuttaa turvattomuuden tunnetta. Turvattomuutta aiheuttaa se, jos yksilö ei usko, että hänellä on riittävästi keinoja selviytyä mahdollisesti eteen tulevista vaikeuksista. Toisaalta Niemelän näkemyksen mukaan turvattomuuden tunne voi toimia motiivina elämäntilanteiden kehittämiseksi. Aina näin ei kuitenkaan käy. Turvattomuuden tunne voi myös heikentää elämäntilanteiden ja vähentää uskoa omaan elämäntilanteiden mahdollisuuksiin (Kauppila 1999, 46).

Varsin yleisesti ajatellaan, että tulevaisuuteen liittyvä turvattomuus leimaa tätä päivää. Käsitteenä on pitkään puhuttu jopa riskiyhteiskunnasta (esim. Beck 1990). Turvattomuuden tunnetta lisäävinä tekijöinä on pidetty muun muassa työelämän epävarmuutta, ihmissuhdeongelmia sekä globaaleja riskejä, kuten terrorismia, pandemioita ja luonnon katastrofeja (Hämäläinen 2006). *Tästä näkökulmasta ajatellen luottamus hyvinvoinnin jatkuvuuteen nousee erityisen tärkeäksi hyvinvoinnin arviointinäkökulmaksi.*

## **2.2 ISO-alue hyvinvointivertailussa**

ISO-alueita kuvaavia piirteitä ovat maaseutumaisuus, väestön ikääntyminen ja väheneminen, muuttotappio sekä maatalouden suhteellisen merkittävä asema alueen elinkeinorakenteessa. Edellä mainittujen seikkojen on todettu olevan keskeisiä heikkoa hyvinvointia selittäviä tai siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Lisäksi ISO- alueen maakunnissa väestön koulutustaso on matalampi muihin maakuntiin verrattuna, korkeakoulututkintojen suorittajia on pääasiassa vähemmän kuin muissa maakunnissa. Pohjois-Savo pärjää vertailussa ISO- maakunnista parhaiten päästen lähimmäs korkeakoulututkinnon suorittaneiden koko maan keskiarvoa. (SOTKANet.) Ei ole siten yllättävää, että useiden objektiivisten hyvinvointimittareiden mukaan ISO-maakunnissa jäädytään jälkeen maan keskiarvosta useilla hyvinvoinnin mittareilla mitattuna.

Tuoreessa tutkimuksessa (Siltaniemi ym. 2008) itäsuomalaisia vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa hyvinvoinnin kokonaistilannetta asteikolla hyvä, melko hyvä, kohtalainen, melko huono ja huono. Noin 68 prosenttia vastaajista vastasi oman kokonaistilanteen olevan hyvä tai melko hyvä. Muiden kysymysten ja mittareiden avulla selvitettiin, millaisiin objektiivisiin (esim. taloudellinen tilanne, työllisyys, koulutus, ikä) ja subjektiivisiin (tyytyväisyyden ja onnellisuuden kokemukset) tekijöihin hyvinvoinnin kokemus liittyi. Näin saatiin monipuolinen kuva hyvinvoinnin kokemuksesta. Tutkijat totesivat, että onnellisuus ei välttämättä liity samoihin taustatekijöihin kuin hyvinvoinnin kokemus. Hyvinvoinnin kokemukseen liittyivätkin selkeimmin niin sanotut perinteiset taustatekijät: muun muassa terveydentila, elämäntilanteiden, ikä, työllisyys ja yksin/yhdessä asuminen.

Siltaniemi ym. (2008) selvittivät kyselyssä Itä-Suomen läänin alueen asukkaiden tyytyväisyyttä elämänsä eri osa-alueisiin, hyvinvoinnin kokemuksesta, avun tarvetta ja avun saamista, osallisuuden toteutumista sekä mitä he pitivät tärkeinä asioina elämässä ja yhteiskunnassa. Tulosten mukaan noin viidennes koki hyvinvoinnin kokonaistilanteensa kohtalaiseksi, ja huonona tai melko huonona omaa kokonaishyvinvointiaan piti noin 14 prosenttia. Tutkijoiden mukaan nämä arviot ovat heikompia kuin aiemmin Suomessa tutkituilla alueilla ja erityisesti eteläsuomalaisten kokemuksiin verrattuna erot olivat jo huomattavia. Pääasialliset eroa selittävät tekijät ovat vanhusväestön ja työttömien suurempi osuus Itä-Suomessa. Ikärakenne ja työttömyys selittävät myös Itä-Suomen eri alueiden keskinäisiä hyvinvointieroja. (emt. 26.)

Vaikka kaupungeissa on suuremmat erot asukkaiden kesken, niin yleisesti kaupungeissa koetaan hyvinvointi paremmaksi kuin syrjäseuduilla. Koettu hyvinvointivaje koskettaa erityisesti yksin asuvia eläkeläisiä ja työttömiä sekä lapsiperheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat työttömiä. (Siltaniemi ym. 2008, 29.) Tutkijat selvittivät myös hyvinvoinnin kokemuksen ja tyytyväisyyden kokemusten yhteyttä. Tyytyväisyys omaan terveyteen ja elämänhallinnan eri ulottuvuuksiin liittyivät selkeimmin koetun hyvinvoinnin tasoon. Työikäisille myös työllisyys ja taloudellinen tilanne olivat hyvinvoinnin kokemuksen taustalla (emt. 37-38.) Syrjityksi tulemisen kokemukset ja ulkopuolisuuden kokemukset liittyivät selvästi huonoksi koettuun hyvinvointiin. Näitä molempia oli kokenut 5 prosenttia itäsuomalaisista ja ryhminä erottuivat muista yksinhuoltajat ja yksin asuvat työttömät (emt. 39-40.) Sosiaalisen yhteisön merkitys hyvinvoinnille todettiin tutkimuksessa tärkeäksi (emt. 185).

Niin koettu hyvinvoinnin vaje, ulkopuolisuus kuin avun tarvekin kasautuvat Itä-Suomen läänin alueella seuraaville ryhmille: yksinhuoltajat, yksin asuvat työttömät ja eläkeläiset sekä perheet, joissa molemmat vanhemmat olivat työttömiä. Apua ja tukea tarvitsevien tilannetta huonontaakin etäisyys palveluista ja palveluiden huono saavutettavuus erityisesti haja-asutusalueilla. (Siltaniemi ym. 2008, 196-197). Luottamus oman hyvinvoinnin jatkuvuuteen oli itäsuomalaisilla melko pessimististä ja tutkijoiden mukaan ikä on tärkein tulosta selittävä tekijä: ikääntyvät ihmiset odottavat terveytensä huononevan tulevaisuudessa - ja samalla myös hyvinvoinnin. Hyväksi koettu ja todettu terveydentila on kyselyn mukaan yksi tärkeimmistä koetun hyvinvoinnin tekijöistä (emt. 30-31). Ei olekaan yllättävää, että toimivia julkisia terveystalouksia ja sosiaaliturvaa pidettiin kaikissa yhteiskuntaryhmissä tärkeimpinä asioina oman elämän välittömän lähipiirin ulkopuolelta. Muun muassa koulutus, kulutus, raha, omat harrastukset koettiin selvästi vähemmän tärkeiksi.

### **2.2.1 Taloudellinen huoltosuhte keskiarvoa korkeampi**

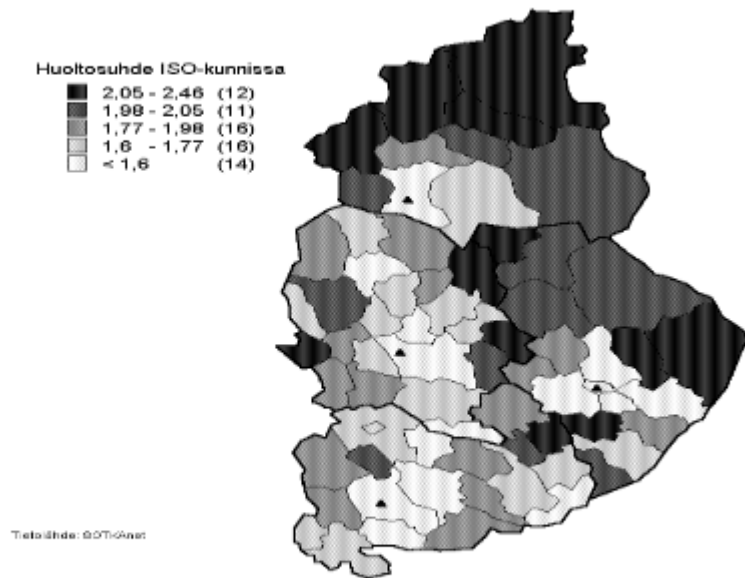
Taloudellinen huoltosuhte kuvaa huollettavien lukumäärää yhtä työssäkäyvää kohden.<sup>1</sup> Huoltosuhte nousee työllisyystilanteen heikentyessä ja sen kehitys onkin yleensä samansuuntaista työttömyysasteen kehityksen kanssa. Väestön ikääntyminen ja eläkeläisten määrän kasvu merkitsee huoltosuhteen pysymistä korkealla tasolla. (Tilastokeskus.) Huoltosuhte kuvastaa hyvin alueen taloudellista hyvinvointia ja samalla heijastaa vinoutuneen ikärakenteen ja työttömyyden mukanaan tuomia ongelmia.

Demografinen eli väestöllinen huoltosuhte puolestaan ilmaisee kuinka monta alle 15-vuotiasta ja 65 vuotta täyttänyttä on sataa työikäistä (15-64-vuotiasta) kohti. Mitä enemmän lapsia ja eläkeläisiä kunnassa asuu, sitä korkeampi huoltosuhteen arvo on. (SOTKANet.)

Kaikissa ISO-maakunnissa taloudellinen huoltosuhte oli selvästi valtakunnallisen keskiarvon 1,28 yläpuolella vuonna 2006. Matalin huoltosuhte on Pohjois-Savossa (1,52) ja korkein Kainuussa (1,76). Huomionarvoista on, että valtakunnallinen keskiarvo alittuu vain Kontiolahdessa (1,25). Siilinjärven huoltosuhte on lähes samaa tasoa valtakunnallisen keskiarvon kanssa (1,29). Seuraavaksi vähiten huollettavia on maakuntakeskuksissa Kuopiossa, Mikkelissä ja Joensuussa sekä Pyhäselän kunnassa. Maakuntakeskuksista korkein arvo on Kajaanissa, jossa huoltosuhte on 1,55. (Tilastokeskus.)

---

<sup>1</sup> Huoltosuhte on työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien summa jaettuna työllisten lukumäärällä. Työttömiin ja työvoiman ulkopuolisiin lukeutuu koko ei-työllinen väestö, eli työttömät, eläkeläiset, lapset ja omaa kotitaloutta hoitavat (esim. kotiäidit). Huoltosuhte kuvaa siis sitä osuutta väestöstä, jonka työlliset joutuvat elättämään. (Tilastokeskus.)



### Kartta 1. Huoltosuhteet ISO-alueen kunnissa

Kuvaavaa on, että kaikissa ISO-alueen maakunnissa on kuntia, joiden huoltosuhte on yli kahden. Tavallisimmin nämä ovat syrjäisiä, maakuntien reuna-alueiden pieniä kuntia, jotka kärsivät muuttotappiosta ja korkeasta työttömyydestä. Erityisen runsaasti näitä huoltosuhteeltaan heikkoja kuntia on Kehys-Kainuussa ja Pohjois-Karjalan pohjois- ja itäosissa (**kartta 1.**). Kaikkein heikoimmat huoltosuhteet ovat Kainuun Hyrynsalmella (2,46), Pohjois-Savon Rautavaaralla (2,34), Etelä-Savon Savonrannassa (2,22) ja Pohjois-Karjalan Iiomantsissa (2,17). (Kunnat.net)

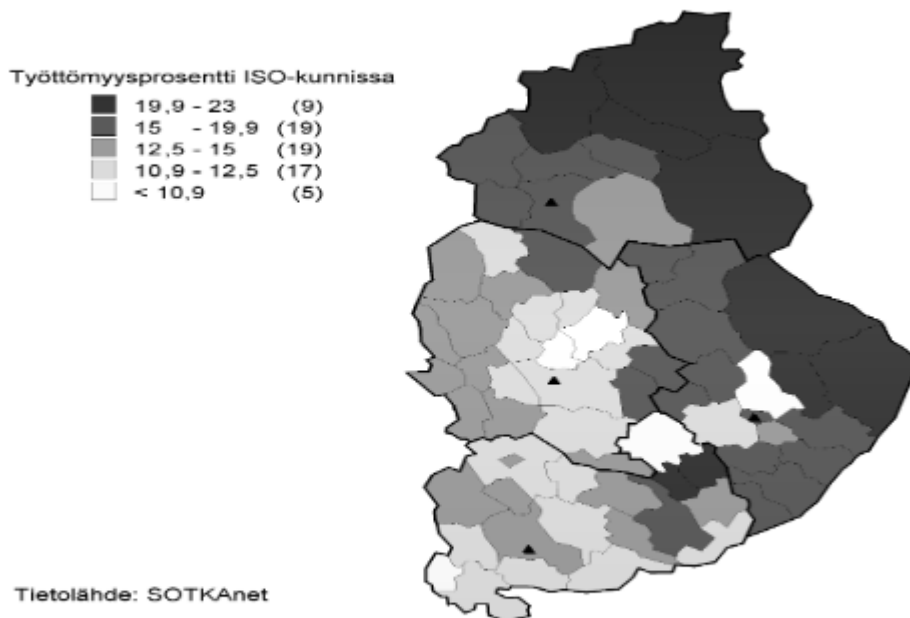
#### 2.2.2 Työttömyys uuteen nousuun

Työttömyysprosentti <sup>2</sup> on Itä-Suomen alueella, kuten koko Suomessa, laskenut sitten 1990-luvun puolivälin vaikeimpien aikojen. Toisaalta alueen kaikissa maa- ja seutukunnissa työttömiä on enemmän kuin koko maassa keskimäärin (8,4 %). Paras tilanne on Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa, joissa molemmissa työttömänä on 10,3 % työvoimasta. Eniten työttömiä on puolestaan Kainuussa, jossa työttömänä on seitsemäsosa työvoimasta (14,3 %). Kainuun tilanne on kuitenkin huomattavasti parantunut, sillä työttömyysprosentti oli vielä muutama vuosi sitten 20 %:n luokkaa. Pohjois-Karjalan työttömyysprosentti asettui vuonna 2007 13,8 %:iin. (SOTKANet.)

<sup>2</sup> Työttömyysprosentti- indikaattori ilmaisee työttömien osuuden prosentteina työvoimasta. Työvoimaan luetaan kaikki 15-74- vuotiaat henkilöt, jotka tutkimusajankohtana olivat työllisiä tai työttömiä. Työttömään työvoimaan luetaan 15-75- vuotiaat työttömät. Työtön työnhakija on henkilö, joka on ilman työtä ja kokopäivätyöhön käytettävissä tai joka odottaa sovitun työsuhteen alkamista, myös lomautetut lasketaan työttömiksi. Työttömyyseläkkeen saajia ei lasketa työttömiksi. (SOTKANet.)

Viimeisimmissä tilastoissa yleinen talouden taantuma näkyy jo orastavana työttömyyden nousuna koko ISO-alueella. Pitkään jatkunut myönteinen kehitys on siis kääntynyt työttömyyden kasvuksi. Työ- ja elinkeinoministeriön tilastoissa työttömien määrä on noussut alueella vuoden aikana 18-31% verrattuna vuoden 2008 huhtikuun tilanteeseen. Kainuussa muutos on ollut pienin ja Pohjois-Savossa suurin. Työllisyyskatsauksen mukaan työttömyysprosentit huhtikuussa 2009 ovat: Kainuun 14,9%, Pohjois-Karjala 15,7%, Etelä-Savo 10,6% ja Pohjois-Savo 11,6%. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2009.)

Pitkäaikaistyöttömiksi luokitellaan työttömät työnhakijat, jotka ovat olleet työttöminä vähintään 12 kuukautta. Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä laski kaikissa ISO-maakunnissa 1990-luvun lopusta 2000-luvun alkuvuosille. Aivan viime vuosina pitkäaikaistyöttömien osuus kuitenkin kääntyi kasvuun ISO-maakunnissa, mutta vuonna 2007 osuus kääntyi jälleen ilahduttavasti laskuun. Pitkäaikaistyöttömien osuus oli vuonna 2007 pienimmillään (19,8 %) Kainuussa ja Pohjois-Savossa ja suurimmillaan Etelä-Savossa (23,5 %). Pohjois-Karjalan tilanne sijoittuu näiden arvojen väliin (22,9 %). Kaikissa ISO- maakunnissa pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä on alhaisempi kuin koko maan keskiarvo (24). (SOTKANet.)



## **Kartta 2. Työttömyys ISO-alueella vuonna 2005 työministeriön tietojen mukaan. Suomessa oli vuonna 2005 työttömänä keskimäärin 10,7 prosenttia työvoimasta.**

Useimmissa ISO-maakunnissa työttömyystilanne on vaikein maakuntien reuna-alueilla (**kartta 2.**). *Erityisen vaikea tilanne on tilastojen mukaan Kainuun pohjois- ja itäosissa, Pohjois-Karjalassa Lieksassa ja Ilomantsissa sekä Etelä-Savossa Savonrannassa.* Näiden alueiden vaikeaa tilannetta kuvaa se, että kuntien työttömyys on pahimmillaan yli kaksinkertainen koko Suomen keskiarvoon verrattuna. Maakuntien keskuksissa ja varsinkin niiden läheisyydessä tilanne on keskimääräisesti

ottaen parempi ja lähempänä valtakunnan keskiarvoa. Kaikissa maakuntien keskuksissa työttömyysprosentti on korkeampi kuin maassa keskimäärin. (SOTKANet.)

### **2.2.3 Pienituloisia paljon, tulonsiirtojen merkitys suuri**

Tarkasteltaessa kaikkien Suomen maakuntien välisiä tuloja ja tuloeroja havaitaan, että kaikissa ISO-maakunnissa on lähes hämmästyttävän runsaasti sekä pienituloisia (tulot alle 60 % koko maan mediaanista) että pitkittyneesti pienituloisia. Pitkittyneesti pienituloisia ovat henkilöt, jotka ovat kuuluneet pienituloisten kotitalouksien joukkoon sekä tarkasteluvuonna että vähintään kahdesti kolmen edellisen vuoden aikana. Pienituloisten ja pitkittyneesti pienituloisten osuus koko väestöstä on lisääntynyt viime vuosien aikana nopeasti, mitä selittää lähinnä väestön suurituloisimman prosentin tulojen nopea kasvu. (Tilastokeskus - Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004, Tilastokeskus- Tulonjaon kokonaistilasto 2006.)

Erityisen runsaasti pienituloisia näyttää olevan Pohjois-Karjalassa. Vuonna 2004 Pohjois-Karjalassa oli suhteellisesti eniten, kaikkiin Suomen maakuntiin verrattuna, sekä pienituloisia että pitkittyneesti pienituloisia. Pohjois-Karjalan jälkeen seuraavaksi eniten pienituloisia asuu Etelä-Savossa, Kainuussa ja Pohjois-Savossa- eli ISO- alueen maakunnissa. Pitkittyneesti pienituloisten osuus noudattaa samaa kaavaa, ISO- maakunnat ovat edustettuina tilaston ”kärkipäässä”. (Tilastokeskus - Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004.)

Merkille pantavaa on myös se, että ISOn toiminta-alueella jopa yli puolet kotitalouksien tuloista muodostuu tulonsiirroista. Tulonsiirtoja ovat erilaiset julkisen sektorin tai eläkelaitosten maksamat korvaukset kuten eläkkeet, lapsilisät, sairaus- ja työttömyysturvaetuedet, asumistuet, opintorahat sekä toimeentulotuki. Saatujen tulonsiirtojen keskimääräinen bruttotulo-osuus oli koko maassa vuonna 2004 noin 43 %. Vuonna 2004 korkein saatujen tulonsiirtojen bruttotulo-osuus oli Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa. Listan neljäntenä on Lappi, jonka jälkeen viidentenä on neljäs ISO-maakunta, Pohjois-Savo. (Tilastokeskus -Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004.)

Pienituloisuus näkyy luonnollisesti mm. toimeentulotuen saajien määrässä. Toimeentulotuen piirissä olevien osuus oli vuonna 2006 Etelä-Savossa (7 %) ja Kainuussa (7,1 %), vain hieman suurempi koko maan 6,8 % keskiarvoon verrattuna. Pohjois-Karjalassa (8,8 %) ja Pohjois-Savossa (8,1 %) toimeentulotuen saajia oli hieman Etelä-Savoa ja Kainuuta enemmän. Eräiden mittareiden mukaan näissä kahdessa viimeksi mainitussa ISO-maakunnassa myönnetään toimeentulotukea jopa vähemmän kuin koko maassa keskimäärin. Tulos on tietyllä tavalla hieman yllättävä, sillä Kainuun ja Etelä-Savon työttömyys- ja pienituloisuuslukujen perusteella voisi kuvitella, että toimeentulotuelle olisi

nimenomaan tarvetta. Tästä huolimatta esimerkiksi Kainuussa myönnettiin vuonna 2006 toimeentulotukea asukasta kohden euroina kolmanneksen vähemmän kuin Pohjois-Savossa. (SOTKANet.)

Eniten toimeentulotuen piirissä olevia oli väkilukuun suhteutettuna vuoden 2006 aikana Joensuun seutukunnassa (9,3 %) ja vähiten Juvan (6,4 %) ja Koillis-Savon seutukunnissa (6,5 %). Myös pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden aikuisten (vuoden aikana vähintään 10 kuukautena toimeentulotukea saaneet, 25-64 -vuotiaat) osuus noudattaa samoja kaavoja. Eniten pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneita aikuisia oli Joensuun seutukunnassa (2,8 % vastaavan ikäisistä) ja vähiten Juvan seutukunnassa (0,9 %). Näyttää siis siltä, että Joensuun seutukunnassa toimeentulotukiasiakkuus on yleisempää ja pitkäaikaisempaa, kun taas Juvan seutukunnassa toimeentulotukea saaneita on vain vähän ja asiakkuus on lyhytkestoista.

Toimeentulotuen kustannukset (bruttona) tarkasteltavan alueen yhtä asukasta kohti vaihtelivat vuonna 2006 suuresti. Koko maassa toimeentulotukea annettiin vuonna 2006 keskimäärin 84 euroa jokaista asukasta kohden laskettuna. Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo ylittivät koko maan keskiarvon 93 euron ja 98 euron osuuksillaan. Kainuussa toimeentulotukea myönnettiin 66 euroa ja Etelä-Savossa 65 euroa asukasta kohden. Euromääräisesti eniten toimeentulotukea asukasta kohden myönnettiin Kuopion seutukunnassa (122 €) ja vähiten Juvan seutukunnassa (58 €). (SOTKANet.)

Mistä toimeentulotuen myöntämisen erot sekä euromääräiset erot voivat johtua? Toimeentulotuessa on kyse viimesijaisesta tuen muodosta, johon turvaututaan kun henkilön tai perheen tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin (STM). Sen tulisi siis olla kaikkein viimeisin toimeentuloturvan muoto, johon turvaututaan. Toimeentulotuen piirissä olevien asiakkaiden lukumäärästä ei voi suoraan päätellä, että esim. Kainuussa toimeentulotukea ei tarvittaisi, vaan taustalla voivat olla muun muassa erilaiset toimeentulotuen myöntämisen kriteerit. Eroja voi olla myös siinä, kuinka ihmiset kokevat tarvitsevansa ja kuinka aktiivisesti he hakevat toimeentulotukea. Kaupunkien koko ja elämisen kustannukset vaikuttavat myös asiaan; isossa kaupungissa voi tarvita enemmän rahaa elämiseen. On myös syytä pohtia pienempien kuntien mahdollisuuksia ylipäänsä myöntää suuria summia toimeentulotukea.

#### **2.2.4 Terveys ja sairastaminen**

Useissa tapauksissa terveyttä on helpompi kuvata terveyden poissaolon, sairastavuuden kautta. Sairastavuus on siinä mielessä kiintoisa hyvinvoinnin mittari, että huonon terveydentilan on todettu olevan yleisempää alempien sosiaaliryhmien keskuudessa. Tämä yhteys näkyy jo nuorten joukossa. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden tai huonosti koulussa menestyneiden nuorten terveys on keskimääräistä heikompi (Rintala & Karvonen 2005; ks. Helne & Laatu 2006, 25).

Kaikissa ISO-alueen sairaanhoitopiireissä sairastavuusindeksi <sup>3</sup> on vuoden 2007 tietojen mukaan yli sata. Itä-Suomen läänissä se on lähes kolmanneksen korkeampi kuin koko maassa keskimäärin (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2007, 30). Tarkasteltaessa kaikkia ISO-alueen sairaanhoitopiirejä havaitaan, että korkein sairastavuusindeksi oli vuonna 2007 Pohjois-Savon sairaanhoitopiirissä,

---

<sup>3</sup> Sairastavuusindeksi perustuu kolmeen rekisterimuuttajaan: kuolleisuuteen, työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuuteen työikäisistä ja erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen osuuteen väestöstä. Sairastavuusindeksi kuvaa sitä, miten tervettä tai sairasta alueen väestö on suhteessa koko maan väestön keskiarvoon (= 100). (SOTKANet.)

alhaisin Itä-Savon sairaanhoitopiirissä. Viime vuosina sairastavuusindeksi on noussut useissa ISO-alueen sairaanhoitopiireissä. (SOTKANet).

Terveysongelmista erityisen paljon ovat keskustelua herättäneet mielenterveysongelmat. Vaikka mielenterveysongelmien määrä ei ole viime vuosina Suomessa lisääntynyt, ovat niiden taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset kasvaneet. Tämän taustalla on siirtyminen tietoyhteiskuntaan, jossa lievätkin mielenterveysongelmat voivat aiheuttaa vakavia selviytymisongelmia. Onhan työntekijän tuottavuus riippuvainen pitkälti hänen ajattelukyvystään, motivaatiostaan sekä tunne-elämän tasapainostaan. (Hämäläinen 2006.)

Mielenterveyspalvelujen käyttö vaihtelee ISO-alueella selkeästi eri maakuntien ja eri seutujen välillä. Taustalla voi olla sekä erilaisia painotuksia mielenterveyspalvelujen tarjonnassa että alueellisia eroja mielenterveysongelmissa. Erityisen runsaasti ISO-alueella on perusterveydenhuollon avohoidon mielenterveyskäyntejä. Esimerkiksi vuonna 2006 perusterveydenhuollon mielenterveyskäyntejä, muiden ammattiryhmien kuin lääkäreiden luona, oli kaikissa ISO-maakunnissa enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Toisaalta perusterveydenhuollon avohoidon mielenterveyden lääkärikäyntejä oli vuonna 2006 vain Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Erityisen mielenkiintoista on, Kainuun maakunnassa käynnit ovat tilastojen mukaan vähentyneet lähes kahdella kolmasosalla vuoden 2004 käynteihin verrattuna. (SOTKANet.)

Vuonna 2005 psykiatrian laitoshoidon hoitopäiviä oli Kainuussa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Pohjois-Karjalassa hoitopäiviä oli ainoana ISO-maakuntana vähemmän kuin koko maassa keskimäärin. Vastaavasti avohoitokäyntejä oli ISO-maakunnissa, Pohjois-Savoa lukuun ottamatta, vähemmän kuin Suomessa keskimäärin. (SOTKANet.)

### **2.2.5 Päihdeongelmat ja -palvelut**

Nopeasti lisääntynyt alkoholinkulutus on aiheuttanut monenlaisia ongelmia, mikä näkyy muun muassa alkoholin käytöstä aiheutuvan kuolleisuuden kasvuna (Mäntysaari 2006, 120). Kasvutrendi näkyy myös Itä-Suomessa. Itä-Suomen läänin alueella alkoholiperäiset sairaudet ja alkoholimyrkytyksen aiheuttavat keskimäärin enemmän menetettyjä elinvuosia kuin koko maassa (Kejonen 2007, 21). Lisääntynyt alkoholinkulutus on liitetty myös rikollisuuden määrän kasvuun ja lisääntyneeseen tarpeeseen sijoittaa lapsia kodin ulkopuolelle (Helne & Laatu 2006, 25). Vaikka alkoholinkulutus on viime vuosina kasvanut niin koko Suomessa kuin ISO-alueellakin ja myös huumeiden käyttö on tavanmukaistunut, ei päihdepalveluille ole juurikaan saatu lisäresursseja (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2004, 83; Heino 2004, Kejonen 2007).

Päihdehuollon tilaa ja päihdeasiakkaiden asemaa on pidetty useissa yhteyksissä erityisen huolestuttavana (esim. lääninhallitusten arviointiraportit, Sosiaalibarometri 2005, Siltaniemi et al. 2008, Sosiaalibarometri 2008). Sosiaalibarometrin 2008 (155–156) mukaan heikoimmassa asemassa olevien palvelujen ja tuen saannissa ei ole tapahtunut merkittävää myönteistä muutosta vuoteen 2004 verrattuna. Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa (Siltaniemi et al. 2008) tutkimuksen mukaan päihdepalvelujen saatavuus on heikkoa palvelua tarvitsevien kotitalouksien vastausten perusteella. Noin neljännes alkoholiongelmiin apua tarvinneista koki suuria tai melko suuria vaikeuksia saada apua ja hieman vaikeuksia oli ollut noin kolmanneksella. Alkoholiongelmat koskettivat viidennestä Itä-Suomen läänin kotitalouksista ja huumeongelmat hieman alle joka kymmenettä kotitaloutta. Erittäin suuri osa kotitalouksista, joita päihdeongelmat koskettavat, eivät kuitenkaan kokeneet tukea tai apua

tarpeelliseksi tilanteeseensa. (emt., 170, 253-254). Apua tarvitsevista lähes puolet (45%) koki päihdepalvelujen tarvevastaavuuden huonoksi tai melko huonoksi (emt., 282). Alkoholiongelmaisten tilannetta on vaikeuttanut myös se, että voimavaroja on kohdennettu entistä enemmän huumehoidon yksiköihin. Toistaiseksi noin kolme viidestä päihdeasiakkaasta on ollut alkoholinkäyttäjiä. On kuitenkin pelätty, että huumeidenkäytön yleistymisen syö resursseja alkoholiongelmaisilta. (Heino 2004.)

Useimpien päihdepalveluiden käyttäjämäärät ovat ISO-alueella viime vuosina jonkin verran kasvaneet (SOTKANet). ISO-maakunnissa asiakkaita on edelleen vähemmän kuin koko maassa keskimäärin ja päihdehuollon kustannukset ovat alhaisempia kuin koko maassa keskimäärin (ks. taulukko 4.). Lähimpänä valtakunnallista keskiarvoa ollaan Etelä-Savossa. Toisaalta ISO-alueen sairaaloissa ja terveyskeskuksissa on hoidettu selvästi enemmän päihteiden takia potilaita kuin keskimäärin koko maassa. (SOTKANet)

**Taulukko 4. Päihdehuollon asiakkaat vuonna 2008 ja päihdehuollon nettokustannukset vuonna 2007.**

Alue	Asumis-	Avo	Laitos-	Päihdehuollon	Päihteiden takia sairaaloissa ja terv.keskuksissa hoidetut 2007
	palveluissa	palveluissa	hoidossa	netto-kustannukset	
	2008 Asiakkaita* / 1000 as.	2008 Asiakkaita* /1000 as.	2008 Asiakkaita / 1000 as.	2007 kustannukset €/as.	Potilaita / 1000 as.
Kainuu	0	15,2	0,8	13,4	5,7
Pohjois-Karjala	0,5	8,0	2,2	16,8	6,6
Pohjois-Savo	0,5	7,8	3,2	13,2	6,0
Etelä-Savo	1,0	10,4	1,8	20,6	5,2
Koko maa	1,2	10,0	3,2	26,3	4,0

\*Asiakkaiden lukumäärä on vuoden aikana laskettu vain kerran, riippumatta kuinka monta kertaa hän on ollut asiakkaana.  
Lähde: SOTKANet

Päihdehuollon palveluiden vähäinen käyttö ja alhainen kustannustaso on nostettu esiin myös lääninhallitusten peruspalvelujen arviointiraporteissa. Mutta mitä palvelujen vähäinen käyttö kertoo päihdehuollon tilasta alueella? Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportissa (2006, 108) todetaan, että päihdehuollon alhaiset käyttäjämäärät viittaavat siihen, että palveluja ei ole saatavilla joka kunnassa riittävästi sekä siihen, että palveluja tuotetaan vähemmän kuin muualla maassa ja varsin niukin resurssien. Taustalla voi olla myös se, että päihdeasiakas saa yleensä katkaisu- ja vieroitushoitoa oman kuntansa terveyskeskuksessa ja kuormittaa usein myös erikoissairaanhoidon ensiapua (ks. taulukko 4).

Toisaalta kyse voi olla myös selkeistä puutteista palvelujen järjestämisessä. Myös Itä-Suomen läänissä palvelujen tuottaminen on vaikuttanut varsin hajanaiselta, ja kuntakohtaiset vaihtelut ovat olleet suuria. Erityisesti puutteita on ollut avokatkaisu- ja vieroitusoidon sekä kuntouttavan laitoshoidon kohdalla. (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2004). Viimeisimmän selvityksen mukaan päihdepalvelujen

yleistilanne Itä-Suomen läänin alueella on hieman parantunut aivan viime vuosina, mutta edelleen palvelujen saatavuudessa ja järjestämisessä on vakavia puutteita ja ongelmakohtia (Kejonen 2007, 38, 47–51). Erityisesti ehkäisevän päihdehuollon resursseja ja toimivuutta tulisi vielä vahvistaa eri tavoin. Anne Kejonen (2007, 22) kuvaa tilannetta *hienoisesta parannuksesta huolimatta haavoittuvaksi* verratessaan ehkäisevän päihdetyön tilannetta vuonna 2007 vuoteen 2004 (ks. Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2004).

Mitä tulisi sitten tehdä, jotta päihdepalvelujen taso paranisi? Yleisesti näyttää siltä, että tarvittaisiin toisaalta seudullista yhteistyötä ja toisaalta kunnan sisäistä, sektoreiden välistä yhteistyötä. Varsinkin olisi tarpeen yhteistyön tiivistäminen sosiaali- ja terveydenhuollon kesken. (Itä-Suomen-läänin peruspalvelujen tila 2004; Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2005; Heino 2004; Makkonen 2004, Kejonen 2007).

Pohjois-Karjalassa päihdehuollon ja -palveluiden tilaa selvittänyt Teija Makkonen (2004) nostaa esiin vähälle huomiolle jääneen, mutta tärkeän asiakkuusnäkökulman. Hänen mukaansa päihdepalveluissa ei oteta tarpeeksi huomioon sitä, että *kaikki päihdehuollon asiakkaat eivät ole keski-ikäisiä, moniongelmaisia miehiä, vaan joukossa on myös esimerkiksi naisia ja nuoria*. Makkosen (emt.) mukaan asiakkuusnäkökulmaa tulisi vahvistaa ja toimintaa kehittää niin, että kaikki ikään ja sukupuoleen katsomatta uskaltaisivat apua hakea ja sitä myös saisivat.

Anne Kejonen (2007, 21–22) puolestaan nostaa esiin ajantasaisen tiedontarpeen. Päihdetilanteen seuranta asianmukaisilla mittareilla tulisi edistää, sillä seuranta tuo ongelmakentän laajuuden ja muutokset päätöksentekijöiden käytettäviksi ja perustelevat resurssien suuntaamisen tarvetta. Lisäksi käytännön työhön ja palveluiden kehittämiseen kuntatasolla tarvitaan nyt selkeää päihdepalveluiden koordinoitua ja vastuuhenkilöitä (Kejonen 2007). Näin saatavilla oleva tieto ja eri toimijoiden osaaminen ja asiantuntemus saadaan tehokkaammin palvelemaan yhteistä tavoitetta ja avun tarvitsijaa. Alueen kuntien päihdeindikaattorit löytyvätkin nykyisin ISONetistä (<http://www.isonetti.net/avainpaihdeindikaattorit.html>).

### **2.2.6 Lasten ja lapsiperheiden köyhyys**

Vaikka valtaosa lapsiperheistä voi hyvin, ehkä paremmin kuin koskaan ennen, osa ja alati kasvava osa voi yhä huonommin. Lapsiköyhyysaste on vuoden 1995 tilanteeseen verrattuna koko maassa kaksinkertaistunut. Vuonna 2004 lähes 13 prosenttia alle 18-vuotiaista lapsista eli pienituloisissa (alle 60 % mediaanista) perheissä, kun vuonna 1995 näitä lapsia oli noin 6 %. Samaan aikaan kun lapsiköyhyysaste on kasvanut, ovat lasten pienituloisuuserot maakuntien välillä kasvaneet nopeasti. Vielä vuonna 1995 maakuntien välisiä eroja ei juuri ollut. Vuonna 2004 erot olivat suurimmillaan kymmenen prosenttiyksikön luokkaa. (Tilastokeskus - Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004.)

Kaikissa ISO-alueen maakunnissa lapsiköyhyysaste on korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Eniten pienituloisissa perheissä asuvia lapsia oli Pohjois-Karjalassa, Kainuussa, Lapissa ja Etelä-Savossa. Lapsiperheiden asemaa ovat heikentäneet muun muassa tulonsiirtojen reaalisen arvon lasku sekä kuntatalouden säästöt. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 17; Tilastokeskus - Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004.)

Useimmiten lapsiperheiden köyhyyden taustalla on työttömyys. Työttömyyden ja köyhyyden kiinteää suhdetta kuvastaa se, että 90 prosentissa tapauksista toimeentulotukea saaneiden perheiden tulot koostuvat lähinnä asumistuesta ja työttömyyden perusturvasta (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen arviointi 2003, 73-74). Perhetyypeistä erityisen usein köyhiä ovat yksinhuoltajataloudet, pienten lasten vanhemmat ja monilapsiset perheet. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 16-19.)

Lapsiperheiden huono-osaisuudesta kertoo toimeentulotukea alueella saaneiden lapsiperheiden osuus kaikista alueen lapsiperheistä. Kaikissa ISO-maakunnissa toimeentulotuen piirissä olevien lapsiperheiden osuus on vuoden 2006 tietojen mukaan hieman korkeampi kuin Suomessa keskimäärin. Eniten lapsiperheitä oli toimeentulotuen piirissä Joensuun ja Pielisen Karjalan seutukunnissa ja vähiten Koillis-Savon ja Kajaanin seutukunnissa. Nämä olivat samalla ISO-alueen ainoat seutukunnat, joissa toimeentulotuen piirissä olevien lapsiperheiden osuus oli alhaisempi kuin Suomessa keskimäärin. (SOTKANet.)

Yksinhuoltajien tukalaa asemaa kuvaa se, että yli neljäsosa yksinhuoltajaperheistä sai vuonna 2004 toimeentulotukea (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 17). Myös lasten sijaishuolto on yksinhuoltajaperheissä keskimääräistä tavallisempaa (Hiilamo 2006). Näyttääkin siltä, että yksinhuoltajaperheiden saamat tukitoimet ovat riittämättömiä. Samaan aikaan yksinhuoltajaperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on viime vuosina ollut kasvussa. Koko maassa jo joka viides perhe on yksinhuoltajaperhe. ISO-maakunnissa yksinhuoltajaperheiden osuus on alhaisempi. Ainoastaan Joensuun ja Pieksämäen seutukunnissa yksinhuoltajaperheiden osuus oli vuonna 2007 korkeampi tai samantasoinen kuin koko maassa keskimäärin. (SOTKANet.)

Mitä sosiaalitoimi voisi sitten tehdä helpottaakseen lapsiperheiden ja etenkin köyhien lapsiperheiden asemaa? Lapsiperheille ei myönnetä tarpeeksi ennaltaehkäisevää toimeentulotukea. Apua saa vasta akuutissa hädässä. Lääninhallitus suosittaa, että ennaltaehkäisevän toimeentulotuen osuutta kaikesta myönnettävästä toimeentulotuesta nostettaisiin. Tärkeää olisi myös arvioida lapsiperheiden tilannetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja toimia niin, että toimeentulotukeen ei ylipäänsä tarvitsisi turvautua. (Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2003, 76.)

### **Lastensuojelutoimenpiteet kasvussa**

Lasten pahoinvointi on lisääntynyt ja lastensuojelun asiakasmäärät yli kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa. Kuntakohtaiset erot palvelujen saannissa ja niiden sisällöissä ovat suuria. (Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006, 15). Lastensuojelutoimenpiteiden määrä on viime vuosina ollut kasvussa koko maan tavoin myös ISO:n toiminta-alueellakin. Tämän on nähty johtuvan muun muassa ennaltaehkäisevän työn vähenemisestä. Ennaltaehkäisevän työn vähenemisen ohella tai siihen liittyen lastensuojelutoimenpiteiden määrällisen kasvun taustalla on nähty lisääntynyt alkoholin käyttö. Vanhempien alkoholin ongelmakäyttö selittää nykyisin merkittäväällä tavalla lasten sijoittamista kodin ulkopuolelle. Muita merkittäviä riskitekijöitä ovat vanhempien pitkäaikaistyöttömyys ja pitkäaikainen toimeentuloasiakkuus, yksinhuoltajuus ja väkivaltaisuus. (Hiilamo 2006) Nämä ovat asioita, joihin pitäisi puuttua jatkossa tuloksellisemmin.

Keskimäärin ottaen ISO-alueella useimpien lastensuojelutoimenpiteiden määrä on hieman korkeampi kuin koko maassa keskimäärin (ks. taulukko 5.). Kainuuta lukuun ottamatta sekä huostassa olevien<sup>4</sup> että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten (0-17 -vuotiaat)<sup>5</sup> osuus vastaavanikäisestä alueen väestöstä oli vuonna 2007 kaikissa ISO-maakunnissa joko sama tai hieman korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Seutukunnittain tarkasteltuna Kehys-Kainuun seutukunnassa oli vuonna 2007 suhteellisesti vähiten huostassa olevia lapsia (0,5 %). Eniten huostassa olevia 0-17 -vuotiaita on viimeisimmän sijoitustiedon mukaan Pielisen Karjalan seutukunnassa (1,4 %). Eniten sijoitettuja lapsia puolestaan oli Kuopion seutukunnassa (1,8 %) ja vähiten Keski-Karjalan seutukunnassa (0,6 %). Huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten osuus vastaavanikäisestä alueen väestöstä on kasvanut ISO-alueen seutukunnissa koko 2000-luvun ajan. (SOTKANet.)

Avohuolto<sup>6</sup> näyttää puolestaan olevan harvinaisinta Pohjois-Karjalassa. Muissa ISO-maakunnissa

avohuollon piirissä olevien lasten osuus oli vuonna 2007 korkeampi kuin koko maassa keskimäärin. Seutukunnittain avohuollon piirissä olevien lasten (0-17 -vuotiaat) osuus vaihteli niin, että eniten avohuollon piirissä olevia lapsia oli Kuopion seutukunnassa (8,7 %) ja vähiten Keski-Karjalan seutukunnassa (2,1 %). Keski-Karjalan seutukunta muodostaa ISO-alueen seutukunnista ainoan, jossa avohuollollisten tukitoimien piirissä olevien lasten osuus on vähentynyt 2000-luvulla. Useissa ISO-alueen seutukunnissa avohuollon tukitoimien käyttäminen on joko lähes kaksinkertaistunut tai yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. (SOTKANet.) Oulun läänissä avohuollon tukitoimia saavien lasten ja nuorten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Myös sijaishuoltoon sijoitettujen lasten määrä on kasvanut. Sijaishuoltoon sijoitettujen lasten lukumäärä oli vuonna 1995 noin 700 ja vuonna 2004 jo lähes 1200. (Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2005, 107.)

**Taulukko 5. Lastensuojelun eri toimenpiteiden piirissä olevien 0-17- vuotiaiden prosentuaaliset osuudet vastaavan ikäisistä vuonna 2007.**

Alue	Huostassa olevat	Kodin ulkopuolelle sijoitetut	Avohuollolliset tukitoimet
<b>Etelä-Savo</b>	<b>0,9</b>	<b>1,2</b>	<b>5,5</b>
<b>Kainuu</b>	<b>0,5</b>	<b>1</b>	<b>6,1</b>
<b>Pohjois-Karjala</b>	<b>1</b>	<b>1,4</b>	<b>4,3</b>

<sup>4</sup> Indikaattori ilmaisee huostassa viimeisimmän sijoitustiedon mukaan olleiden 0-17 -vuotiaiden lasten osuuden prosentteina vastaavanikäisestä väestöstä. Väestötietona käytetään vuoden viimeisen päivän tietoa. Lapsella tarkoitetaan lastensuojelulain mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Nuorella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 21 vuotta. Sisältää kiireellisesti huostaan otetut, huostaan otetut, sekä tahdonvastaisesti huostaan otetut lapset.

<sup>5</sup> Indikaattori ilmaisee vuoden aikana kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17 -vuotiaiden lasten osuuden prosentteina vastaavanikäisestä väestöstä. Väestötietona käytetään vuoden viimeisen päivän tietoa. Lapsella tarkoitetaan lastensuojelulain mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Nuorella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 21 vuotta. Sisältää kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena sijoitetut, kiireellisesti huostaan otetut, huostaan otetut, tahdonvastaisesti huostaan otetut, jälkihuollossa olevat sekä yksityisesti sijoitetut 0-17-vuotiaat lapset

<sup>6</sup> Indikaattori ilmaisee vuoden aikana lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä olevien 0-17 -vuotiaiden lasten osuuden prosentteina vastaavanikäisestä väestöstä. Väestötietona käytetään vuoden viimeisen päivän tietoa. Lapsella tarkoitetaan lastensuojelulain (3§) mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Nuorella tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 21 vuotta. Avohuollon tukitoimet käsittävät lapsen ja nuoren tukiasumisen, toimeentulon, koulunkäynnin ja harrastamisen turvaamisen sekä muut tarpeen vaatimat tukitoimet. Avohuollon tukitoimiin kuuluvat myös perheen tuki ja kuntoutus. Huom! Ei sisällä avohuollon tukitoimena tehtyjä sijoituksia.

<b>Pohjois-Savo</b>	<b>1,1</b>	<b>1,5</b>	<b>7,3</b>
<b>Koko maa</b>	<b>0,9</b>	<b>1,2</b>	<b>5,3</b>

© Stakes, Indikaattoripankki SOTKANet 2005 - 2008

### **Lapsiperheiden palvelut liian vähäisiä**

Useissa yhteyksissä on tuotu esiin huoli lapsille ja nuorille sekä lapsiperheille suunnattujen palvelujen vähenemisestä. Tämän on nähty lisäävän ongelmia ja muun muassa lasten huostaanottoja ja sijoituksia. Lääninhallitusten arviointien perusteella näyttää siltä, että ennaltaehkäiseviä palveluita ei ole tarpeeksi saatavilla, ja palvelujen määrää on viime vuosina vähennetty rajusti. Samaan aikaan kun vanhustenhuolto on ollut väestön ikärakenteen vuoksi kiivaana kehittämisen kohteena Itä-Suomessa, lasten, nuorten ja lapsiperheiden ongelmat ovat kärjistyneet. Esimerkiksi lapsiperheiden kunnallista kodinhoitoapua ei enää ole useissa ISO-alueen kunnissa ollenkaan saatavilla, vaikka tarvetta olisi. Näyttää myös siltä, että lapsiperheiden kotipalveluja annetaan lähinnä lastensuojelun avohuollon tukitoimien perusteella, ei niinkään ennalta ehkäisevänä työnä. (Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2007: 139, 146-147; Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2007, 4, 130-131, 138.)

Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki velvoittaa kuntia laatimaan kerran neljässä vuodessa lasten hyvinvointisuunnitelmat. Lain tavoitteena on vahvistaa ennaltaehkäisevää lapsi- ja perhetyötä. Ehkäisevää lastensuojelutyötä ei saa unohtaa. Lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon hyvinvointipalveluiden kehittämisen olisikin tultava osaksi arkityötä ja pitkäjännitteiseksi toiminnaksi (Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2007, 4-5, 131; Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2007, 139.)

Itä-Suomen lääninhallitus on läänin peruspalveluiden tilaa arvioivassa raportissaan (2007, 130-138) huolissaan siitä, että Pohjois- ja Etelä-Savon sairaanhoitopiireissä nuorten erikoissairaanhoidon mielenterveyspalveluiden hoitotakuu ei toteudu. Raportissa todetaan lisäksi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuuden vaihtelevan suuresti kaupunkien ja laajan maaseudun pitkien etäisyyksien paikkojen välillä. Myös maakuntien keskuskaupunkien koulu- ja opiskeluterveydenhuollon resursseissa on vakavia puutteita; resurssit ovat liian pienet suhteessa oppilas- ja opiskelijamääriin. Oulun lääninhallitus on tullut peruspalveluiden tilaa arvioidessaan (2007, 139, 152) samoihin johtopäätöksiin. Kouluterveydenhoitajan, koululääkärin ja koulupsykologin vastaanotolle pääsy oli vaikeampaa Oulun läänissä kuin maassa keskimäärin.

Kasvatus- ja perheneuvontapalveluiden saatavuus vaihtelee sekä Itä-Suomen että Oulun läänin eri osissa huomattavasti. Esimerkiksi Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa palveluiden saatavuus on merkittävästi parempi kuin Etelä-Savon kunnissa. Tärkeää olisikin lisätä matalan kynnyksen kasvatus- ja perheneuvontapalveluita ja niiden tulisi olla saatavilla eri puolilla lääniä. (Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2007, 130; Oulun läänin peruspalveluiden arviointiraportti 2007; 142, 147-149.) ISON toiminta-alueella suhteellisesti eniten kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkaita oli vuonna 2007 Kainuussa: 115,3 asiakasta tuhatta alueen alle 18-vuotiasta kohden, mikä on lähes kaksinkertainen arvo valtakunnallisen keskiarvoon verrattuna. Pohjois-Savossa palvelua käytettiin hieman vähemmän kuin Suomessa keskimäärin ja Etelä-Savossa vieläkin vähemmän. Pohjois-Karjalassa kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkaiden määrä oli valtakunnallisen keskiarvon yläpuolella. (SOTKANet.)

Lapsiperheiden tavallisimmin hyödyntämä sosiaalialan palvelu on päivähoito. Päivähoitoon liittyvänä kehittämistarpeena voinee pitää erityispäivähoidon kehittämistä. Itä-Suomen lääninhallituksen lokamarraskuussa vuonna 2005 tekemän tilannekatsauksen (Pulkkinen 2006, 1, 6-7, 17-19) mukaan lasten päivähoiton tilanne on läänin kunnissa on melko hyvä, mutta erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelut sekä sijaisten saaminen lyhytaikaisiin työsuhteisiin muodostavat vielä haasteita. Erityislasterharjoittelijan palveluiden saatavuudessa oli suuria ongelmia monissa kunnissa. Pienet kunnat pystyivät selvityksen mukaan tarjoamaan tukipalveluita isoja ja keskisuuria kuntia enemmän. Kaksi kolmasosa pienistä kunnista pystyi tarjoamaan tukea kaikille sitä tarvitseville lapsille.

Tavanomaisen päivähoiton tarve voi ISO-alueella lähivuosina laskea. Kaikissa Itä-Suomen alueen maakunnissa lapsiperheiden ja lasten suhteellinen osuus on hieman alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin, ja suuntaus näyttää monin osin jatkuvan (SOTKANet). Lapsiperheiden alhainen osuus koko väestöstä antaa viitteitä siitä, että päivähoitopalvelujen kysyntä on alueella suhteellisen vähäistä ja tulee edelleen vähenemään. Toisaalta tilanne vaihtelee huomattavasti eri seutukuntien ja kuntien välillä. Selkeitä eroja on myös sen suhteen, miten aktiivisesti kunnallisia päivähoitopalveluja hyödynnetään.

Keskimäärin koko ISOn toiminta-alueella kokopäivähoidossa olevien lasten osuus<sup>7</sup> on alhaisempi kuin maassa keskimäärin. Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa 1-2-vuotiaita kunnan kustantamassa kokopäivähoidossa olevia oli kuitenkin enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Yleisintä päivähoito oli vuonna 2007 Pohjois-Savossa, ja siellä erityisesti Kuopion seutukunnassa, jossa kunnallisen kokopäivähoidon piirissä oli suurempi osuus lapsista kuin maassa keskimäärin. Harvinaisinta kokopäivähoito oli Kainuussa ja siellä erityisesti Kehys-Kainuussa. Kaikista ISO-alueen seutukunnista vähiten lapsia kunnallisen päivähoiton piirissä oli Sisä-Savon ja Koillis-Savon seutukunnissa. (SOTKANet.)

Eroja kokopäivähoidon hyödyntämisessä voi selittää muun muassa työttömyys ja todennäköisesti myös elinkeinorakenne. Keskimäärin näyttää siltä, että alueilla, joilla kärsitään korkeasta työttömyydestä, kokopäivähoidossa olevien lasten osuus on alhaisempi. On myös oletettavaa, että maatalousyrittäjäperheissä lapset hoidetaan keskimääräistä useammin kotona.

### **2.2.7 Vanhustenhuolto**

Väestön ikääntyminen ja vanhustenhuollon kustannukset ovat herättäneet runsaasti keskustelua. Kustannusten minimoimiseksi on haluttu edistää ikääntyneiden kotona asumista ja sen tukemista. Toisaalta huolta ovat herättäneet kotona asumisen varjopuolet, esimerkiksi vanhusten yksinäisyys sekä todellinen kyky pärjätä arjessa yksin. Laitoshoidossa ja palveluasunnoissa asuvien vanhusten kohdalla keskustelua on herättänyt hoitohenkilökunnan määrä ja hoidon taso.

Kuntien haasteena on järjestää kasvavalle ikääntyvälle väestölle kattavat ja monipuoliset palvelut. Keskeistä palveluissa on, että ne edistävät kuntalaisten itsenäistä selviytymistä ja kotona asumista. Ikääntyneiden mahdollisuuksia ja kykyjä omaehtoiseen terveyden edistämiseen ja toimintakyvyn

---

<sup>7</sup> Tiedot on saatu tarkastelemalla rinnakkain kahta indikaattoria: Indikaattorit ilmaisevat kunnan kustantamassa kokopäivähoidossa vuoden lopussa olleiden 1-2-vuotiaiden lasten ja 3-5-vuotiaiden lasten osuuden prosentteina vastaavanikäisestä väestöstä. Väestötietona on käytetty vuoden viimeisen päivän tietoa. Luvuissa on mukana kokopäivähoidossa päiväkotij- ja perhepäivähoidossa olleet 1-2 -vuotiaat lapset ja 3-5-vuotiaat lapset. Kokopäivähoidoksi katsotaan yli 5 tuntia kestävä päivittäinen päivähoito. Kunnan kustantamalla päivähoitolla tarkoitetaan niiden palveluiden määrää, jotka kunta on kustantanut asukkailleen. Kunnan kustantamissa palveluissa on omasta tuotannosta vähennetty myynnit ja lisätyt ostot.

ylläpitämiseen on pitkäjänteisesti tuettava. Palveluiden tarpeeseen vaikuttavat ikärakenteen lisäksi terveydentila, hoidon tarve ja asumisolot. (Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2006, 108; Oulun läänin peruspalveluiden arviointiraportti 2006, 162.)

Vanhusten terveydenhuollon palvelut ovat olleet lääninhallitusten tarkastelukohteena. Itä-Suomen läänissä on vajetta lääkäreistä, mikä vaikeuttaa merkittävästi potilaiden hoitoon pääsyä. Hoitohenkilökunnan saatavuus on vaikeutunut ja lisäksi sijaisuuksiin on vaikea saada pätevää henkilökuntaa. Työmäärän kasvu on johtanut hoitohenkilökunnan ylikuormittumiseen ja sairaslomien lisääntymiseen. Lääkärivajetta on pyritty helpottamaan kehittämällä lääkäreiden ja hoitajien työnjakoa. (Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2006, 106.) Oulun läänissä on näkyvissä samankaltaisia ongelmia. Terveyskeskusten lääkäripula on lisääntynyt ja tulevaisuuden uhkakuvan muodostaa terveydenhuollon ammattihenkilöstön saatavuuden huonontuminen. (Oulun läänin peruspalveluiden arviointiraportti 2006, 162.)

Lääninhallitusten arviointien perusteella näyttää siltä, että ISO-alueella vanhustenhuollossa hoitohenkilökuntaa ei ole aina tarpeeksi. Itä-Suomen läänissä vanhusten palvelu- ja hoivayksikköjen henkilöstömitoitus on keskiverron ja välttävän mitoituksen keskivaiheilla (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2005, 86). Oulun läänissä vanhainkodeissa työskentelevän koko henkilökunnan suhde asiakkaiden määrään on hieman alle laatusuositusten, mutta vanhainkotien hoitohenkilöstön määrä vastaa suosituksia. Laatusuositukset täyttyvät hyvin myös tehostetun palveluasumisen piirissä. (Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2005, 108-109.)

Itä-Suomen lääninhallituksen arviointiraportin (2006) mukaan on asetettu tavoitteeksi, että koko maassa n. 90 % yli 75-vuotiaista voisi asua omassa kodissaan. Tällöin noin joka kymmenes heistä olisi palveluasumisen, tehostetun palveluasumisen tai laitoshoidon piirissä. Vuoden 2006 tietojen perusteella useimmissa ISO-alueen maakunnissa ollaan kotona asumisen suhteen tavoitearvon tuntumassa tai jopa ylitetään se. Vähiten yli 75-vuotiaat asuvat kotona Etelä-Savossa (88,3 %), joka ainoana ISO-maakuntana alittaa maan keskiarvon ja eniten puolestaan Kainuussa (90,8 %). (SOTKANet.) Toisaalta useampi kuin joka kymmenes ikääntynyt on palveluasumisen, tehostetun palveluasumisen tai laitoshoidon piirissä, niin koko maassa kuin ISO-alueellakin. (Itä-Suomen läänin peruspalvelujen arviointi 2006; SOTKANet.)

Keskimäärin vaikuttaa siltä (ks. taulukko 6.), että varsinkin Kainuussa suositaan laitoshoidon sijaan joko tavallista tai tehostettua palveluasumista. Muissa maakunnissa pitkäaikaisessa laitoshoidossa ja palveluasumisen piirissä olevien osuus on suhteellisen lähellä koko maan keskiarvoa. Pohjois-Karjalassa näyttää tilastojen mukaan olevan huomattavasti vähemmän ikääntyneitä tehostetun palveluasumisen piirissä kuin muissa ISO-maakunnissa, mutta tavallisen palveluasumisen piirissä sekä pitkäaikaisessa laitoshoidossa muita enemmän. Vuoden 2005 tilastoissa myönteiseltä näytti ikääntyneiden kotona asumistavoitteen tukemisen kannalta se, että alueen maakunnissa säännöllisen kotihoidonavun piirissä olevien yli 65-vuotiaiden osuus oli korkeampi kuin Suomessa keskimäärin. Vuoden 2007 tilastot puolestaan osoittavat, että Kainuussa ja Pohjois-Savossa palvelun piirissä olevien määrä on vähentynyt siinä määrin, että kyseisissä maakunnissa jäädytään alle maan keskiarvon. Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa maan keskiarvo ylittyy hienosti. (SOTKANet.)

#### **Taulukko 6. Ikääntyneiden palvelujen käyttöä kuvaavia tilastoja vuodelta 2006**

Alue	Ikääntyneiden tav. palveluasumisen piirissä, % yli 65-v.	Ikääntyneiden teh. palveluasumisen piirissä, % yli 65-v.	Pitkäaikaisessa laitoshoidossa, % yli 75-v.	Säännöllisen kotihoidon piirissä, % yli 65-v. (v. 2007)
<b>Etelä-Savo</b>	0,7	2,4	6,8	8,4
<b>Kainuu</b>	1,3	3,6	2,5	5,4
<b>Pohjois-Karjala</b>	1,5	1,4	7	8,3
<b>Pohjois-Savo</b>	1,2	2	5,7	6,1
<b>Koko maa</b>	1	2,1	6,5	6,4

© Stakes, Indikaattoripankki SOTKANet 2005 – 2008

### 2.2.8 Vammaispalvelut

Vammaisten asemaa ja palvelutarjonnan riittävyyttä voi tarkastella sekä kiinnittämällä huomiota palveluiden käyttäjämääriin että hyödyntämällä erilaisia arvioita palvelujen tasosta ja riittävyydestä. Eri vammaispalvelujen piirissä olevien asiakkaiden määrä on ISO:n toiminta-alueella, valtakunnalliseen keskiarvoon verrattuna, varsin vaihteleva. Joitain mielenkiintoisia yksityiskohtia ja esimerkkejä lienee syytä poimia. Esimerkiksi vaikeavammaisten kuljetuspalveluja sekä vammaisten tulkkipalveluja saaneiden osuus vaihtelee ISO-maakunnissa valtakunnallisen keskiarvon molemmin puolin maakunnasta riippuen. Kainuussa puolestaan annettiin vuonna 2007 koko maan keskiarvoon (162,2 asiakasta/100 000 asukasta kohden) verrattuna yli kaksinkertaiselle asiakasmäärälle (328,2) vammaispalvelulain perusteella korvausta asunnon muutostöistä tai asuntoon kuuluvista laitteista ja välineistä<sup>8</sup>. Pohjois-Karjalassa puolestaan samaa korvausta sai kaksi kolmasosaa vähemmän (109,7) kuin Kainuussa.

Keskimäärin näyttää siltä, että alueella on painotettu erityisesti henkilökohtaista avustajatoimintaa ja vaikeavammaisten palveluasumista. Vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avustajatoiminnan palveluita saaneiden osuus ylitti nimittäin kaikissa ISO-maakunnissa valtakunnallisen keskiarvon vuonna 2007. Samana vuonna sekä Etelä-Savo, Kainuu että Pohjois-Karjala ylittivät valtakunnallisen keskiarvon vertailtaessa ISO-maakunnissa vaikeavammaisten palveluasumisen piirissä<sup>9</sup> olevia koko maan tilanteeseen. Pohjois-Savo (36,2) jää ainoana ISO-maakuntana lähes puolet valtakunnallisesta keskiarvosta (63,7).

Vammaispalvelujen järjestäminen Pohjois-Karjalan kunnissa -selvityksessä (2005) tarkastellaan Pohjois-Karjalan kuntien taloudellisen tilanteen vaikutuksia sosiaalisen sektorin mahdollisuuksiin järjestää vammaispalvelulain mukaisia palveluja. Selvitys tehtiin haastattelemalla Pohjois-Karjalan kuntien vammaispalveluista vastaavia sosiaalityöntekijöitä ja johtavia viranhaltijoita. Raportin mukaan vammaispalveluja järjestetään maakunnan kunnissa hyvin erilaisin käytännöin. Eräissä kunnissa palveluja järjestettiin tarvelähtöisesti ja luottaen sosiaalityöntekijän arvioon palvelujen tarpeesta. Toisissa kunnissa budjetoidut määrärahat määrittivät selvästi palvelujen laajuutta. Kaikissa kunnissa oltiin yksimielisiä siitä, että lain edellyttämät erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut tulevat hoidetuiksi. Sen sijaan esimerkiksi harkinnanvaraisia palveluja järjestettiin vaihtelevammin. Selvityksen mukaan kuntien välinen yhteistyö vammaispalvelujen järjestämisessä on

<sup>8</sup> Indikaattori ilmaisee, kuinka monta asiakasta 100 000 asukasta kohden on vuoden aikana saanut vammaispalvelulain perusteella korvausta asunnon muutostöistä tai asuntoon kuuluvista laitteista ja välineistä.

<sup>9</sup> Indikaattori ilmaisee, kuinka monta asiakasta 100 000 asukasta kohden on vuoden aikana saanut vammaispalvelulain mukaista vaikeavammaisten palveluasumista.

melko vähäistä. Raportin mukaan varsinkin seutuyhteistyötä tulisi kuitenkin vahvistaa, jotta palveluja kyettäisiin tuottamaan, vaikkei taloudellisia lisäresursseja saataisikaan. (Piironen 2005, 1, 6-12, 17-24.)

Eräs tärkeä osa vammaisen henkilön hyvää arkea on mahdollisuus hyvään asumiseen. Vaalijalan kuntayhtymä toteutti vuosina 2003-2005 Savon vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatu-projektin, jossa tarkasteltiin asumispalveluiden tämänhetkistä tilaa Savossa verraten sitä samalla valtakunnallisiin laatusuosituksiin. Laadullisesti parhaita olivat asuntojen fyysiset olosuhteet, kun taas yksilölliset palvelut, esteettömyys ja strateginen suunnittelu koettiin heikoiten toteutuvaksi. Arvioinnissa tuli selvästi esille asumispalveluiden riittämätön määrä sekä eriasteisten asumispalveluiden puute. Asukkaiden osallisuutta, omatoimisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia arkeensa tulisi tukea paremmin, sekä mahdollistaa erilaiset räätälöidyt palvelut. Myös asumisyksiköiden sijaintiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. (Kämppi 2006, 5-18.)

Toteutuvatko vammaisten henkilöiden oikeudet kunnissa? Vammaisten henkilöiden palvelujen saamisessa esiintyy edelleen sellaisia kuntakohtaisia eroja, millä aiheutetaan tarpeetonta huolta ja vaivaa vammaisille henkilöille sekä heidän omaisilleen heidän oikeuksiensa saamisessa. (Emt 2006, 8.) Kyse on jo tiedotuksessa olevista ongelmista. Vammaispalveluihin liittyvä tieto ei ole esteettömästi kuntalaisten saatavilla. Pidättyvällä tiedottamisella ja kuntien kiristävällä taloudellisella tilanteella on selkeä yhteys toisiinsa. (Piironen 2005, 1.)

## LÄHTEET:

Aro, Timo 2006. Kuntapäätäjien tulee puhua keskusten vastuuroolista. Kuntalehti 12/2006.

Beck, Ulrich 1990. Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Vastapaino, Tampere.

Eronen, Anne & Londen, Pia & Perälähti, Anne & Siltaniemi, Aki 2003. Sitkeä seutukunnat. Pohjoiskarjalaisten kokemuksia hyvinvoinnista ja palveluista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007-2010. Saatavilla:  
[http://www.esavo.fi/media/maakuntaohjelma2007-2010\\_1.pdf](http://www.esavo.fi/media/maakuntaohjelma2007-2010_1.pdf)

Etelä-Savon maakunnan verkkosivut. Saatavilla: <http://www.esavo.fi/etusivu>

Etelä-Savon maakuntaliitto 2009. Väestömuutosten ennakkotietoja. Saatavilla:  
[http://www.esavo.fi/media/Vaestonmuutokset\\_4\\_2009\\_SK.pdf](http://www.esavo.fi/media/Vaestonmuutokset_4_2009_SK.pdf)

Heino, Taina 2004. Päihdetyön seudullisuuden toteutuminen Etelä-Savossa. Väiliraportti 19.1.2004. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Heino, Taina 2004. Itäsuomalaista päihdetyön maisemaa. Artikkeliteoksessa: Soininen, Mali & Sulkko, Seppo (toim.) Puheenvuoroja itäsuomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 1/2004. ss. 87 - 102

Helne, Tuula & Laatu, Markku 2006. Johdanto: ”Hyvinvointipolitiikka” ja sen vääryydet. Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.). Vääryyskirja. Kelan tutkimusosasto, Helsinki, 9-40.

Hämäläinen, T. 2006. Kohti hyvinvoinvaa ja kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Kansallisen ennakoitiverkoston näkemyksiä Suomen tulevaisuudesta. Sitra.

Itä-Suomen lääninhallitus 2008. Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2007. Itä-Suomen lääninhallituksen toimialan peruspalvelujen arviointi, maaliskuu 2008. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 147. Itä-Suomen lääninhallitus, Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala. Saatavilla:  
[http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/B9629D8D6D0C145EC225741F0059BA84/\\$file/Ita\\_Suomen\\_laenin\\_peruspalvelujen\\_tila\\_2007.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/B9629D8D6D0C145EC225741F0059BA84/$file/Ita_Suomen_laenin_peruspalvelujen_tila_2007.pdf)

Itä-Suomen lääninhallitus 2007. Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2006. Itä-Suomen lääninhallituksen toimialan peruspalveluiden arviointi, maaliskuu 2007. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 129. Itä-Suomen lääninhallitus. Edita Prima Oy, Helsinki. Saatavilla:  
<http://www.laaninhallitus.fi/ita/suomi/peruspalvelut2006>

Itä-Suomen lääninhallitus 2006. Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2005. Itä-Suomen lääninhallituksen toimialan peruspalvelujen arviointi, maaliskuu 2006. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 116. Itä-Suomen lääninhallitus. Etelä-Savon Kirjapaino Oy, Mikkeli. Saatavilla:  
<http://www.laaninhallitus.fi/ita/suomi/peruspalvelut2005>

Itä-Suomen lääninhallitus 2005. Itä-Suomen läänin peruspalveluiden tila 2004. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 104. Itä-Suomen lääninhallitus. Etelä-Savon Kirjapaino Oy, Mikkeli. Saatavilla: <http://www.laaninhallitus.fi/ita/suomi/peruspalvelut2004>

Itä-Suomen lääninhallitus 2004. Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2003. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 94. Itä-Suomen lääninhallitus. Etelä-Savon Kirjapaino Oy, Mikkeli. Saatavilla: <http://www.laaninhallitus.fi/ita/suomi/peruspalvelut2003>

[www.joensuu.fi](http://www.joensuu.fi)

Kainulainen, Sakari & Rintala, Taina 2003. Maaseutukuntien mosaiikki- menestyjiä ja häviäjiä. Maaseudun uusi aika 11:2, 26-35.

Kainulainen, Sakari, Rintala, Taina & Heikkilä, Matti 2001. Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Stakes. Tutkimuksia 114, Helsinki.

[www.kainuu.fi](http://www.kainuu.fi)

Kainuun maakuntaohjelma 2006-2010. Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2006. Kajaanin Offsetpaino Oy, Kajaani. Saatavilla: [http://maakunta.kainuu.fi/general/maakunta.kainuu.fi/Uploads\\_files/Esitteet/Julkaisut/Kainuun\\_maakuntaohjelma\\_2006\\_2010.pdf](http://maakunta.kainuu.fi/general/maakunta.kainuu.fi/Uploads_files/Esitteet/Julkaisut/Kainuun_maakuntaohjelma_2006_2010.pdf)

Kainuun maakuntasuunnitelma 2025- Uusiutuva Kainuu. Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2006. Kajaanin Offsetpaino Oy, Kajaani. Saatavilla: [http://maakunta.kainuu.fi/alltypes.asp?menu\\_id=543](http://maakunta.kainuu.fi/alltypes.asp?menu_id=543)

[www.kajaani.fi](http://www.kajaani.fi)

Kansalaisbarometri 2009. Siltaniemi, Aki, Anne Perälahti, Anne Eronen, Riitta Särkelä, Pia Londén. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Karttula ja Kuopio- nettisivut: <http://karttulakuopio.entecore.fi/index.jsp?pid=1>

Karvonen, Sakari & Rintala, Taina 2005. Suomi pirstaleina?- Hyvinvoinnin alueelliset erot 2000-luvulla. Maaseudun uusi aika 13:2, 5-20.

Kauppila, Tarja 1999. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999. Tietosanoma Oy, Helsinki.

Kejonen, Anne 2007. Valtakunnallisen alkoholiohjelman toteutus Itä-Suomen läänin hallituksessa vuosina 2004–2007. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisusarja nro 143. Itä-Suomen lääninhallitus, ISLH, Mikkeli. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/AFEA52D4F2910DC8C22573CB0048F41F/\\$file/Julkaisu\\_143.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/AFEA52D4F2910DC8C22573CB0048F41F/$file/Julkaisu_143.pdf)

Kuitunen, J. (toim.) 2004. Minne virta tiedon vie - aluetieteen suuntauksia ja tiedon kontekstuaalisuus kontekstuaalisuus. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, monistesarja.

Kuntatiedon keskus. [www.kunnat.net](http://www.kunnat.net)

[www.kuopio.fi](http://www.kuopio.fi)

Kämppe, Merja 2006. ”Haluaisin minäkin välillä sanoa” – Savon vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatu. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja nro 120. Itä-Suomen lääninhallitus, ISLH, Mikkeli. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/773B25B488538D39C2257185001D83FD/\\$file/asumispalvelut\\_120.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/773B25B488538D39C2257185001D83FD/$file/asumispalvelut_120.pdf)

Lastensuojelulain kokonaisuudistus-työryhmä 2006. Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25. Helsingin Yliopistopaino, Helsinki. Saatavilla: <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2006/05/hl1147768355553/passthru.pdf>

Makkonen, Teija 2004. Päihdetyö näkyväksi Pohjois-Karjalassa. Selvitys päihdetyön ja -palveluiden nykytilasta ja kehittämistarpeista Pohjois-Karjalassa. Väkiraportti 31.8.2004. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavilla: [http://www.isonetti.net/julkaisut/Paihdeselvitys\\_310804.pdf](http://www.isonetti.net/julkaisut/Paihdeselvitys_310804.pdf)

[www.mikkeli.fi](http://www.mikkeli.fi)

Niemelä, Pauli 2006. Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Pauli Niemelä ja Terho Pursiainen (toim.) Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Professori Juhani Laurinkarin juhlakirja. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62, Kuopion yliopisto, 67-79.

Niemelä, P. 1991. Väestön turvattomuus- ja elämänhallintatutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Niemelä, P. (toim.) 1991 Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa I: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset tutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Alkuperäistutkimukset 3/1991. Kuopio, 7-24.

Oulun lääninhallituksen peruspalvelujen arviointiryhmä 2008. Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2007. Oulun lääninhallituksen toimialan peruspalveluiden arviointi. Huhtikuu 2008. Oulun lääninhallituksen julkaisuja, nro 118. Oulun lääninhallitus, Oulu. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/7AAA6448E441328FC22574200022407A/\\$file/LR\\_Julkaisu\\_118.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/7AAA6448E441328FC22574200022407A/$file/LR_Julkaisu_118.pdf)

Oulun lääninhallituksen peruspalvelujen arviointiryhmä 2007. Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2006. Oulun lääninhallituksen toimialan peruspalvelujen arviointi. Huhtikuu 2007. Oulun lääninhallituksen julkaisuja, nro 113. Oulun lääninhallitus, Oulu. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/7ECDE392308CDAB5C22572AD0023EEDF/\\$file/Julkaisu\\_113.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/7ECDE392308CDAB5C22572AD0023EEDF/$file/Julkaisu_113.pdf)

Oulun lääninhallituksen peruspalvelujen arviointiryhmä 2006. Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2005. Oulun lääninhallituksen toimialan peruspalveluiden arviointi. Huhtikuu 2006. Oulun lääninhallituksen julkaisuja, nro 109. Oulun lääninhallitus, Oulu. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/96077C1C8348F4EFC2257147002A7134/\\$file/Oulun\\_laani\\_2005\\_eBook.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/96077C1C8348F4EFC2257147002A7134/$file/Oulun_laani_2005_eBook.pdf)

Piironen, Erkki 2005. Vammaispalvelujen järjestäminen Pohjois-Karjalan kunnissa. Selvitys maakunnan vammaispalvelujen järjestämisen tilasta vuonna 2005. Vammaispalvelukeskus-projekti. Honkalampi-säätiö.

Pohjois-Karjalan maakuntaliiton hyvinvointiohjelma 2015 Strategiaosa 2009. –Saatavilla: <http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=lf07509100744645&cmd=download>

Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma POKAT 2007-2010. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, 2006. Kirjapaino Hyvätuuli, Joensuu. Saatavilla: <http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=q133906144803809&cmd=download>

Pohjois-Karjalan maakuntaohjelma POKAT 2006- Pohjois-Karjala hyvästä paremmaksi. Pohjois-Karjalan liitto, 2003. Kirjapaino Hyvätuuli, Joensuu. Saatavilla: <http://www.pohjois-karjala.fi/dman/Document.phx?documentId=fx29305140810643&cmd=download>

Pohjois-Savon maakuntaliitto 2009, tilastotietoja. Saatavilla: <http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/tietopalvelu/tilastotieto.php>

Pohjois-Savon maakuntaohjelma 2007-2010. Pohjois-Savon liitto 2006. Kuopio. [http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/maakuntaohjelma/MKOHJELMA\\_131106.pdf](http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/maakuntaohjelma/MKOHJELMA_131106.pdf)

Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2030. Pohjois-Savon liitto 2006. Saatavilla: <http://www.pohjois-savo.fi/fi/psl/liitetiedostot/maakuntasuunnitelma/Maakuntasuun2030.pdf>

Pulkkinen, Paavo, Itä-Suomen lääninhallitus, sosiaali- ja terveystieteiden osasto 2006. Lasten päivähoidon tilannekatsaus, Itä-Suomen lääni, syyskuu 2005. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 126. Itä-Suomen lääninhallitus, Mikkeli. Saatavilla: [http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/5C1081A2B82FC09EC2257249004967DC/\\$file/Lasten\\_paiv\\_ahoito\\_126.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/biblio.nsf/5C1081A2B82FC09EC2257249004967DC/$file/Lasten_paiv_ahoito_126.pdf)

Rauhala, U. 1988. Huono-osaisen muotokuva. Sosiaali- ja terveystieteiden osaston julkaisuja 7:1988. Helsinki.

Rauhala, U. 1990. Huono-osaisuuden moni-ilmeiset kasvot. Teoksessa Takala, P., Helminen, I., Massa, I., Hellsten, K. Karisto, A. (toim.) Hyvinvointi ja muutosten Suomi. juhla-kirja Olavi Riihisen täyttäessä 60-vuotta 9.4.1960. Helsinki: Hakapaino Oy, 109-119.

Siltaniemi, Aki, Anne Perälähti, Anne Eronen, Pia Londén ja Juha Peltosalmi 2008. Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaisyksikön tuloksia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.

Sosiaalibarometri 2008. Eronen Anne, Londén Pia, Perälähti, Anne, Siltaniemi Aki ja Särkelä, Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö, STM (toimeentulotuen kuvaus). Saatavilla:  
<http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sospa/shtoi/index.htx>

[SOTKANet.net](http://www.sotkanet.net)- tilastotietokanta. Saatavilla: [www.sotkanet.fi](http://www.sotkanet.fi)

Suomen aluejaot- karttapalvelu (sisäasiainministeriö): <http://www3.intermin.fi/Aluejaot/Aluejaot>

Tilastokeskus (huoltosuhteen määritelmä):  
<http://www.stat.fi/tup/verkkokoulu/data/tvt/03/05/index.html>

Tilastokeskus: Kotitalouksien tulot ja tuloerot maakunnissa 1995-2004. Saatavilla:  
[http://www.stat.fi/til/tjkt/2004/tjkt\\_2004\\_2006-02-28\\_kat\\_001.html](http://www.stat.fi/til/tjkt/2004/tjkt_2004_2006-02-28_kat_001.html)

Tilastokeskus: Tulonjaon kokonaistilasto 2006. Saatavilla:  
[http://www.tilastokeskus.fi/til/tjkt/2006/tjkt\\_2006\\_2007-12-21\\_fi.pdf](http://www.tilastokeskus.fi/til/tjkt/2006/tjkt_2006_2007-12-21_fi.pdf)

Työ- ja elinkeinoministeriö 2009. Työllisyyskatsaus 4/2009. Saatavilla:  
<http://www.tem.fi/files/23087/HUHTI09.pdf>

[www.tohmajarvi.fi](http://www.tohmajarvi.fi)

Volk, Raija 2005. Hyvinvointi ja muuttoliike. Maaseudun uusi aika 13:2, 79-86.